

A detailed illustration of a rabbit with brown and white fur, perched on a thick, gnarled tree branch. The rabbit is looking towards the right. The background is a warm, golden-yellow color with scattered green leaves and small red berries hanging from the branches.

И. А. КРЫЛОВ

Р
кш. К. 93

Сечилмиш
тәмсилләр



И. А. КРЫЛОВ



P,
K.M. K. 93

Сечилмиш тәмселләр



5105 Bpndk

Мәтбури нүсхә

Ф. Көчөрмә адына
Әзербайжан Республикасы
Мәдәниyyət Мәктәби
Инв. № 67463

БАКЫ
КӘНЧЛИК
1988

Кәнчлик

25г.

67463

Крылов
Сечилмиш тәмселләр

67463

Тәртиб, өн сөз вә шәрһләр профессор

Агил Гачыјевиндир

Редактору: Мәммәд Намаз

Крылов И.

К 92 Сечилмиш тәмсилләр. Б.: «Кәнчлик», 1988—92 сәһ.

Бөјүк рус тәмсилчиси И. А. Крыловун тәмсилләринин әсас хүсусијәтләри онларын тәғид вә нәсиһәтдән ибарәт олмасыдыр. Китаба тәмсилчинин дөврүмүздә белә әһәмијәтини итирмәјән әсәрләри топланыб.
Бөјүк сәнәткар өз тәмсилләринин сүжетини һарадан алыр-алсын, онлары руһу руһу илә әнкинләшдирмиш, охучулар үчүн доғма вә аңлашығлы етмишдир.

К 4803010102
М 653 (12)—88^{22—88}

ISBN 5—8020—0024—4

© «Кәнчлик», 1988.

БӨЈҮК ТӘМСИЛЧИ

Иван Андрејевич Крылов 1769-чу ил февралын 13-дә Москвада јохсул забит аиләсиндә анадан олмуш, ушағ јашларындан еһтијачын ачысыны дадымышдыр.

Он јашында атасыны итирән кәләчәк тәмсилчи дәфтәрхана көмәкчиси ишләмәјә мәчбур олмуш, ушағкән дөвләт пулунун мәнимсәнилдијини вә садә халгдан суи-истиғадәнин кениш јәјылдығы әјаләт дәфтәрханасынын аб-һавасы илә јахындан таныш олур.

1782-чи илдә Петербурга кәлән Крылов губернија верки идарәсиндә дәфтәрхана мүдири ишләмәклә јанашы, ејни заманда пәјтахтын әдәби вә мәдәни мүһити илә јахындан тәмасда олма имканы әлдә едир. Һәмин илдән дә гәләмини әдәбијјатын мүхтәлиф нөв вә жанрларында сынамаға чәһд едән Крыловун «әдәби университетләри» башлајыр.

Әдәби фалијјәтә драматург кими башлајан Крылов аристократ тәбәғәнин адәт-әнә'нәләринә гаршы ачы истеғза илә долу вә халг ичәрисиндән чыхмыш гәһрәманларын онлара гаршы гојулдуғу бир нечә комедија јазыр.

Сензуранын манеәси нәтичәсиндә Крыловун сәһнәјә гојулмамыш бу илк драм әсәрләри онун демократик әһвали-руһијјәдә олдуғуну ајдын көстәрир.

Крыловун XVIII әсрдәки әдәби фәалијјәти бу истиғамәтдә олмушдур.

Бөјүк тәмсилчи әсәрләриндә аллегориядан, Езон дилиндән мәһарәтлә истиғадә едәрәк II Јекатерина һакимијјәтинин тәһкимчи-мүтләғијјәт деспотизминә гаршы чыхыш етмишдир. Бурада Крылов сатирасынын зирвәси һесаб олунан «Шәрг повести» «Гаиб»и (1792) хүсуси гејд етмәк ләзимдыр.

Рус тахт-тачына кәлмиш јени чарын — I Павелин өлкәдә һәрби режим јаратмасы илә әлағәдар оларағ Крылов Кијев јахынлығында бир јерә көчәрәк әдәби фәалијјәтдән узағлашмышдыр.

1806-чы илдэ, I Павелин өлүмүндөн сонра, Пушкинин угурлу ифадэсилэ десэк «Александр күнлэринин көзэл башлангычында» Крылов Петербурга гајытмыш, күтлэви китабханада ишлэмэјэ башламыш вэ пајтахт эдэби һэјатынын эн фэал иштиракчыларындан бири олмушдур.

Јухарыда гејд олундуғу кими Крылов XVIII эсрдэ һэм драматург, һэм насир, һэм дә шаир кими фэалијјэт көстәрмишдир. О эввалки чохшахэли јарадычылыг тэчрубэсинэ архаланараг эдэби фэалијјэтэ јени формада—тэмсилчи кими гајытмышдыр. Бу чох чэсарэтли аддым иди. XVIII эср рус эдэбијјатында тэмсил эн популар жанрлардан бири иди. Буна А. Сумароковун, А. Измајловун, В. Мајковун, И. Хемнитсерин, В. Пушкинин, А. Маздорфун вэ хүсусилэ И. Дмитријевин эсэрлэри сэбэб олмушдур.

Елэчэ дә Крыловун дөврүндэ Русијада кифајэт гэдэр танынан Езопун (Гэдим Јунаныстан), Федранын (Рома), Лафонтеин (Франса) тэмсиллэрини дә унутмаг олмаз.

Анчаг Крыловун тэмсиллэри дәрһал рус охучуларынын диггэтини чэлб едэрэк, онун шүурунда јухарыда адларыны сададыгымыз рус вэ дүнја мүэллифлэрини сыхышдырыб архаплана кечирир. Буна Крылов тэмсиллэринин халг руһу илэ бағлылығы, онларын сатирик истигамэти, садэлији, тэбиилији вэ јенилији хејли дэрэчэдэ көмэк етмишдир.

Крылов өз тэмсиллэринин сүжетини һарадан алыр-алсын (рус һэјатындан, Езоп вэ ја Лафонтен ирсиндэн) онлары рус руһу илэ зәнкинләшдирмиш, рус мәшиэтинэ јахынлашдырмышдыр ки, бу да онун эсэрлэрини рус охучусуна доғма вэ анлашыгылы етмишдир. Онун даима архаландығы рус халг фолклору, елэчэ дә парлаг сурэтдэ јијэлэндији чанлы рус дили бу ишдэ тэмсилчијэ аз көмэк етмәмишдир.

Шифаһи халг поетик јарадычылығынын эн'әнэви образларындан (һиләкәр түлкү, ачкөз чанавар, горхаг довшан, хејир-хаһ ајы) вэ милли аталар сөзлэри вэ ләтифэлэриндэн бачарыгла, јарадычы сурэтдэ истифадэ етмәси Крылова үслубча јығчам, ејни заманда дәрин мээмуну илэ һејран едэн тэмсиллэр јармаға имкан вермишдир.

Өз сәләфлэриндэн, XVIII эср рус тэмсилчилэриндэн фәрғи олараг Крылов тэмсилдэ нәсипәтин һәчмини кәскин сурәтдэ азалтмыш, она јығчамлыг, лаконизм, јаддагалан сонлуғ кәтирмишдир. Крыловун эсэрлэриндәки бир чох ибрәтамиз сонлуғлар артыг чохдан афористик характер алараг, һикмәтли халг ифадэлэринэ чеврилмишдир.

Крылов тэмсиллэринин башга мүнүм хүсусијјәти одур ки, бу эсэрлэр үмумбәшәри мә'на дашымагла јанашы, онларын хејли

һиссәси мүэллифи аһатэ еләјән рус мүнһитиндэ баш верән конкрет һадисәләрдән доғмушдур.

Крылов тэмсиллэриндэ 1812-чи илин Вэтән мүнһарибәси («Гурд ит дамында», «Гарға вэ тојуг», «Дурнабалығы вэ пишик»), декабристлэр үсјаны, («Полад гылыныч»), тәһкимчи-мүтләгијјэт дөвләтинин һэјатындан очерклэр («Сазандалар», «Аслан вэ чанавар», «Шир овда») вэ с. мәһз белә дахил олмушдур.

Крылов тэмсиллэри өзлүјүндэ диалоглара эсасланмыш һэјатын өзүдүр: охучуда дәрһал белә бир тәәссурат јараныр ки, мүэллиф онлары реал керчәкликдэ мүнһитдэ етмишдир.

Тэмсиллэрин әксәријјәтиндә һадисәнин һејван вэ гушлар аләми дилиндән верилмәси хүсуси тә'сир күчүнэ маликдир вэ мүэллифә өз дөврүнүн эн кәскин социал проблемлэрини галдырмаға имкан верир. Бу һејван вэ гуш аләминдэ мүэллифин мүасири олдуғу рус чәмијјәти асанлыгла танынырды. Бу чәмијјәтин социал бәлаларыны элә салараг Крылов ејни заманда садэ инсани гүсур вэ нагисликлэри дә унутмурду. О, инчэ јумор һиссилэ ахмагылы, ачкөзлүјү, јаланчылығы, јалтагылы, ловғалығы, өзүндән разылығы тәнбәллији элә салыб күлүрдү.

Бөјүк рус тәнгидчиси В. Г. Белинскинин угурлу тә'биринчэ десэк «һәгиги даһи инсан кими о башгалары сајаг тэмсилдэ тэмсиллэ кифајәтләнмәмиш, она сатира вэ памфлетин одлу характерини вермишдир». Сахталығы онун бүтүн формаларында ифша едән Крыловун вәтәнпәрвәрлији бурда үзә чыхыр.

Мәһз Крылов тэмсиллэриндәки вәтәнпәрвәрлик, хәлгилик, реализм онлары о дөврүн тэмсил эдәбијјаты ичәрисиндән сечиб ајырмагла рус һэјатынын парлаг һадисәсинэ чевирир. Крылов тэмсиллэриндәки чохпланлылыг һәлә кечән эсрдэ гејд едилмишдир. В. Г. Белинскинин гејд етдији кими, бу «садәчэ тэмсил дејил; бу, повестдир, комедијадыр, јумористик очеркдир, ачы сатирадыр, бир сөзлэ, тэмсил олмагдан башга һәр шејдир».

Крылов тэмсиллэри рус эдэби дилинин халг дили илэ јахынлашмасына көмэк етмиш, Пушкин дүһасынын рус эдәбијјатына ачығы реализм макистралынын башлангычыны гојмушдур. Бу макистралла аддымламаг Крылова нәсип олмады. Онун өмрүнүн сон иллэри эдэби мүбаризэдән кәнарда кечмишдир. Тэмсилчинин 1844-чү илдэ өлүмү демәк олар ки, эдэби ичтимаијјәт тәрәфиндән һисс олунмамышдыр.

Тэмсил кичик эдэби жанрды, лакин тэмсилчи бурда елә бир камиллијэ наил олмушдур ки, һамылыгла рус эдәбијјатында «Крылов баба» кими гәбул олунмушдур.

Һәлә сағлығында Русијадан кәнарда да кениш шөһрәт гәзанмыш вэ бир чох Авропа диллэринэ тәрчүмә олунмуш Крыло-

вун тэмсиллэри илэ Европа охучусу рус эдэбијјатыны кэшф етмиш, рус халгы илэ таныш олмушдур.

Сэчијјевидир ки, Азэрбајчанда рус эдэби инчилэринин өјрэнилмэсинэ эсасэн өтэн эсрин 80-чи иллэриндэн, Крыловун тэмсиллэриндэн едилэн илк тэрчүмэлэр васитэсилэ башиланмышдыр.

Бу тэсадуфи һадисэ дејилди.

Азэрбајчан дилиндэ илк дэрсликлэр бу дөврдэ јараныр, тэртибчи мүэллифлэр ушаг гираэти үчүн эн јахшы эсэрлэрин сэчилмэсиндэ доғру олага Крылов тэмсиллэринин тэрчүмэлэринэ үз тутурдулар.

С. Валибэјов вэ А. О. Чернјајевскинин 1888-чи илдэ нэшр олунмуш «Вэтэн дили» дэрслијинэ Г. Гарадағинин тэрчүмэсиндэ Крыловун ијирмијэ гэдэр тэмсили дахил едилмишдир. Белэликлэ, илк дэфэ олага Крыловун «Гурд вэ дурна», Гурд вэ пишик», «Гурдлар вэ гојунлар», «Гарға вэ түлкү», «Довшан овда», «Пишик вэ дурнабалығы», «Халлы марал вэ дэрвиш», «Гу гушу, Дурнабалығы вэ Хэрчэнк», «Түлкү вэ үзүм», «Аслан вэ түлкү», «Ат вэ ит», «Илан вэ оғлан», «Мејмун вэ көзлүк», «Хоруз вэ инчи дэнэси», «Ешишэк вэ бүлбүл», «Јолчулар вэ итлэр», «Зэһмэткеш ајы», «Көјэрчин вэ Сығырчын» кими тэмсиллэри Азэрбајчан дилиндэ сэслэнир. Сонралар Р. Эфэндијев «Ушаг бағчасы» адлы дэрслијинэ өз тэрчүмэсиндэ Крыловун бир нечэ тэмсилини («Сазандалар», «Газлар», «Кэндли вэ Муздур», «Түлкү вэ үзүм», «Мејмун вэ көзлүк», «Донуз палыд алтында», «Ешишэк вэ бүлбүл», «Дурнабалығы вэ Пишик») дахил етмишдир.

Бундан элавлэ ингилаба гэдэрки дөврдэ Крыловун тэмсиллэри тэрчүмэдэ С. Һачыбэјовун «Һидајеји-этфал» 1900 («Гурд вэ Пишик», «Гурд вэ Чобан», «Мејмун вэ күзкү», «Кэндли вэ Пишик», «Аслан вэ Түлкү», «Гурбаға вэ Өкүз», «Аслан вэ Милчэк», «Мејмун вэ көзлүк»), Р. Эфэндијевин «Бэсирэтүл-этфал», 1901 («Кэндли вэ Илан», «Гумру вэ Гугу гушу», «Аслан овда», («Мејмун вэ күзкү»), М. А. Моллазадэнин «Түрк дили» 1907 («Гурд вэ пишик», «Мејмун вэ күзкү», «Гу гушу, Дурнабалығы вэ Хэрчэнк», «Гурбаға вэ Өкүз», «Ешишэк вэ бүлбүл») адлы азэрбајчанча нэшр олунан дэрсликлэринэ дахил едилмишдир.

Јухарыда адлары чэкилэн тэрчүмэлэр Азэрбајчан охучуларынын Крыловун тэмсил јарадычылығы илэ танышлығында мүэјјэн рол ојнаса да, һэлэ ингилабдан эввэлки дөврдэ тэрчүмэлэрин кејфијјэтчэ зэифлији — эсас гајэдэн узаглығы, орижинала нисбэтэн һэчмчэ бөјүклүјү, эхлаги мээмунун тэһриф олунмасы маълум иди.

Азэрбајчанда Крылов ирсинин јайылмасында кејфијјэтчэ јени аддымы бизим эсрин башиланғычында А. Сэһһэт вэ А. Шаиг атмышлар. Онларын мэктэб дэрслији үчүн нэзэрдэ тутулараз

етдији тэрчүмэлэр нэшр олунан кими өз дөврүнүн эдэби һадисэсинэ чеврилмишдир.

Азэрбајчанда тэрчүмэ мэктэбинин банилариндэн бири олан А. Сэһһэт өзүнүн чоһшахэли тэрчүмэ фэалијјэтинэ Крылов тэмсиллэринин («Гурд вэ Гузу», «Фил вэ Алабаиш», «Сазандалар», «Гартал вэ Бал арысы», «Газлар», «Көлмэчэ вэ Чај», «Зэһмэткеш ајы») дилимизэ чеврилмэсилэ башиламышдыр. Онун бу тэрчүмэлэри 1909-чу илдэ М. Маһмудбэјова биркэ нэшр етдирдији «Јени мэктэб» дэрслијинэ салынмышдыр. Инди дә өз кејфијјэтини горујуб-сахлајан бу тэрчүмэлэрин мүвэффэгијјэтини нэзэрэ алараг А. Сэһһэт онлары рус поезијасынын эн јахшы нүмунэлэриндэн ибарэт мэһнур «Мэгриб күнэшилэри» (1912) тэрчүмэ топлусуна дахил етмишдир.

1910-чу илдэн Крылов тэмсиллэринин тэрчүмэси үзэриндэ ишэ башилајан А. Шаиг гырх илдэн артыг бу саһэдэ фэалијјэт көстэрмишдир.

А. Шаигин үзэриндэ дэфэлэрлэ ишлэдији вэ илк дэфэ өзүнүн тэртиб етдији «Күлшэни-эдэбијјат» (1910) дэрслијинэ дахил етдији бу тэрчүмэлэр чоһ доғру олага Азэрбајчан тэрчүмэ мэктэбинин эн јахшы наилијјэтлэриндэн һесаб олунур.

Көрүндүјү кими, Азэрбајчанда Крылов ирсинин јайылмасында ингилабдан эввэл мүэјјэн ишлэр көрүлсэ дә, бу, јалныз совет дөврүндэ ардычыл, системли сэчијјэ дашымага башиламышдыр. Доғрудан да, экэр ингилабдан эввэл Крылов тэмсиллэринин тэрчүмэси мэктэб дэрсликлэринэ дахил едилир вэ чоһ надир һалларда дөври мэтбуат сәһифэлэриндэ көрүнүрдүсэ, бу күн Совет Азэрбајчанында шаирин демэк олар ки, бүтүн ирсини эһатэ едэн алты нэшири (1934, 1938, 1944, 1952, 1956, 1982) мөвчуддур.

Бу саһэдэ А. Сэһһэт вэ А. Шаиг кими орижинал јарадычылығында тэмсил жанры эсас јер тутан М. Сејидзадэ вэ Һ. Зијанын сэмэрэли фэалијјэтини хүсусилэ гејд етмэк лазымдыр.

Хатырладырыг ки, Крыловун доғгуз китаба дахил етдији 198 тэмсилдэн 108-и бу күн ики вэ даһа артыг тэрчүмэдэ Азэрбајчан дилиндэ сэслэнмэкдэдир. Башга сөвлэ, Азэрбајчанда һэлэ ингилабдан эввэл башиланмыш Крылов тэмсиллэринин өјрэнилмэси бу күн дә мүвэффэгијјэтлэ давам едир, милли тэрчүмэ мэктэбимизин гэдэм гојдуғу јени кејфијјэт мэрһалэсиндэ рус тэмсил жанрынын өлмэз јарадычысынын эсэрлэри орижинал максимум ујгун шэкилдэ јенидэн тэрчүмэ олунур.

АГИЛ ҺАЧЫЈЕВ

ГАРҒА ВӘ ТҮЛКҮ

Чохдан сүбут олуб јалтаглыг мурдар,
Зэрэрли бир ишдир... јенә адамлар
Бундан чәкинмәјир, чүнки һәр јалтаг
Тапыр үрәкләрдә кичик бир бучаг.

Гарғачыг һарданса тапмышдыр пендир;
Гонмуш бир чинара; ачдыр, севинир,
Пендири о јемәк истәјән заман
Бирдән фикрә кетди; бир Түлкү ордан
Кечирди. Көрүнчә бојнуну бурду.

Пендирин гохусу ону дурдурду,
Ајағы учунда о јаваш-јаваш,
Кетди о ағачын јанына бирбаш.
Бојланыб да бахды, бирдән шөнкәди,
Дадлы бир дил илә Гарғаја деди:
— Нә гәдәр көзәлсән, еј көзәл пәри,
Чан алан шивәдән гара көзләри
Нағылларда анчаг олар ешитмәк
Кимдә вар о ганад, о димдик, ләләк.
Мәләк тәк хош олур шүбһәсиз сәсин
Утанма, оху кәл, хошдур нәфәсин,
Сәсин дә олурса көзәл өзүнтәк
Гушлар падшаһы сәнмишсән демәк.
Тә'рифдән гарғанын башы бәрк дөндү
Нәфәси тыханды, гәлби дојүндү.
Түлкүнүн о дадлы сөзүндән Гарға
Өз гарға сәсилә гарылдады... «га».

Пендир димдијиндән дүшдү бир јана:
Билди ки, алданмыш гурназ һејвана.

ГАРҒА ВӘ ТОЈУГ

Барбарлар өлкәјә әл атан заман
Смоленскинин адлы кнјазы
Дәф етмәк гәсдилә бу тәчавүзү
Вермишди һәр јана гәти бир фәрман:
Бөјүкдән-кичијә өлкәдә ким вар
Көчсүн Москвадан, шәһәр бошалсын,
Ган ичән јағылар тәләдә галсын...
Иши белә көрчәк галхды адамлар
Бир ан итирмәдән чыхды шәһәрдән.
Бөјүкдән-кичијә ким вар көчүрдү
Санки јувасындан ары учурду.
Јола дүзәлиркән һамы јер-јердән
Сојугганлы бахыб Гарға бу һалә
Биканә галмышды дәрдә, мәләлә,
Хәбәрсиз көрүнүб ган дәрјасындан
Учмаг истәмирди өз јувасындан
Тојуг јүк үстүндән деди: — А кирвә
Чамаат һамысы дүзәлиб јола
Сән сәфәр фикриндә дејилсән әсла.
Көрүрсән ки, дүшмән сохулур евә.
Гарға чаваб верди: — Еһ мәнә нә вар,
Горхусуз, һүркүсүз галарам бурда
Кејфә, ејш-ишрәтә даларам бурда.
Горхсун әл-ајаға дүшсүн тојуглар,
Мән нә шорпалығам, нә чығыртмалыг
Гарғајам, һәр јанда адым охунмаз,
Бу кәлән гонаглар мәнә тохунмаз,
Онлар ахтарырлар дадлы лоғмалыг,
Мә'насыз горхмаға јохдур бир әсас

Бәлкә дә кәзишиб орталыгда мән
Jejәрәм пендирдән, сүрдән-сүмүкдән
Һәр һалда галмағым фајдасыз олмаз.
Сиз кедин сағлыгла...
Көчдү әһали
Онда ки ачлыгдан гонаглар шишди,
Гарға да кәсилиб газанда бишди,
Халга ибрәт олду онун бу һалы.
Ахмаг фикирләрә ујараг инсан
Ахтарыр умулмаз јердә сәадәт
Лакин сонра чәкир башы фәлакәт,
Олур Гарға кими нәфсинә гурбан.

САНДЫГЧА

Ашкар етмишик биз,
Одур мүдриклијимиз —
Биләк ишә нә сајаг,
Һардан, нечә башлајаг.

Кимәсә јарашыглы Сандыгча кәтирдиләр,
Көз охшајан нахышы зәрифди өзү гәдәр.
Һамы кәлиб бахырды Сандыгчаја марагла,
Әлламә бир уста да кәлди бура сорагла.
Бојланыб Сандыгчаја деди: — Бунун сирри вар.
Гыфылсыздыр, бәс ону нә сајаг ачмаг олар?

Мән ачарам лап јәгин,
Додагалты күлмәјин!

Сандыгчанын сиррини ахтарарам тапарам.
Һәр ишдән мәним башым јахшы чыхыр, ачарам.

Бәли, ишә башлады:
Бармағыны тушлады,

Сандыгчанын мыхыны, каһ чәмбәрини басды.
Чевирди ора-бура, нечә јерини басды;

Чох дүшүндү дашынды,
Чох сындырды башыны:

Гырагдан она бахыб кимиси баш булады,
Кимиси күлүмсәди, кимиси пычылдады.
Ешидилди устанын гырыг-гырыг сөзләри:
«Јох бурадан ачылмыр, ордан јох, бир аз бәри!»

Бош јерә һеј чалышды,
Лап ган-тәрә булашды,
Јаман јорулду, јаман,

Сирри тапа билмәјиб, әл чәкди Сандыгчадан.
Сандыгчанынса нә сирр, нә дә сеһири варды:
Садәчә ачылырды.

ГУРБАҒА ВӘ ӨКҮЗ

Чөлдә бир Өкүзү көрдү Гурбаға,
Чалышды онун тәк шишман олмаға,
Пахыллыг учундан бу ахмаг һејван
Һыгганды, күчәнди бир ан дурмадан
Достундан сорушду: — Шишдимми елә?
— Она чатмағына чох галыб һәлә.
— Үфләдим өзүмү, инди нечә? Бах,
Онун тәк шишмишәм?
— Һәлә чох узаг.
— Бах, инди нечәјәм?
— Осан ки, варсан,

Азачыг олса да шишмәдин инан.
Һыгганды, күчәнди күчү кәлдикчә
Бу иши гур-гур бах битирди нечә:
Өкүзлә бәрабәр олмаг истәркән
Дәрисиди партлады бәрк күчәнмәкдән.

МУШКУЛПЭСЭНД КЭЛИН

Кетмэк истәјирди бир кәнч гыз әрә,
Евлилик бир күнаһ дејил кәнчләрә,
Күнаһ одур ки, гыз лоғажды хејли,
Гүрурдан һеч кәсә дүшмүрдү мејли,
О истәјирди ки, кетдији инсан
Олсун дәрракәли, хошхисләт чаван,
Варлы, вәзифәли, һөрмәт саһиби,
Көзәл, бој-бухунлу, шөһрәт саһиби,
Кәтирсин чох һәдсиз-һесабыз газанч,
Гызы да чох севсин, олмасын гыганч.
Чәтиндир белә бир нишанлы тапмағ,
Инди сән бу гызда бир таләә бах:
Кәлирди бу гыза чох адлы-санлы,
Мә'рифәт саһиби, хејли нишанлы.
Кәләнләр һамысы мүнәсиб әрди,
Ким олса бирини севиб кедәрди.
Башгајды бу гызда лакин дүшүнчә
Һәм мүшкулпәсәндди, һәм зөвгү инчә,
Көнлүнә јатмырды әсла кәләнләр.
Дејирди бунлардан мәнә әр олмаз!
Бунун шөһрәти јох, онун нишаны,
Бу адлы-санлыдыр, јох чибишданы,
Бу јекә бурундур, о гашы сејрәк,
Бу белә, о елә чәтиндир сечмәк.
Гәлбиә јатмады һеч кәс мүхтәсәр.
Чохлары ешгиндән чәкди дәрди-сәр.
Бу ишин үстүндән өтдү бир заман
Елчиләр дағылды гызын башындан.
Ики ил кечинчә тәзәси кәлди,
Бу ашигләрин дә иши әнкәлди.
Хор бахды гыз јенә бу кәләнләрә.
Деди: — Мән бунлара кетмәрәм әрә!
Һәр ахмағ нәчидир мәнә тај олсун?
Күнәшим, севкилим кәрәк ај олсун.
Әрчин тәләсмирәм нә олубдур, нә



Гызлыг һәјаты ки, хош кечир мәнә
Раһәтәм кечәни, һәм дә күндүзү,
Белә әрә кетмәк бош шејдир дүзү.
Рәдди-чаваб вериб, бу ашигләри
Гыз өз гапысындан гајтарды кери,
Елчиләр кәсдиләр гапыдан ајаг.
Инди тәк-бир елчи кәлирди анчаг.
Кечди бир ил даһа, јох бир сәс, нәфәс.
Гызчын елчилијә кәлмәди һеч кәс,
Гыз кәлди јетишмиш бир ханым олду.
Әввәлки зәрифлик, инчәлик солду.
Бир-бир јолдашлары сајды көрдү гыз
Һамы әрә кедиб, о галыб јалгыз...
Гызын үрәјини сыхды гәм-кәдәр,
Бир дәфә күзкүјә салынча нәзәр
Көрдү ки, һүснүнү солдуруб заман.
О көзәллијини итирир һәр ан.
Артыг саралмышдыр күл додаглары,
Солмуш бахышлары, ал јанаглары.
Әввәлкиләр кими о дејилди шән
Ипәк сачларына онун дүшүб дән.
Кечмишки мәлаһәт галмајыб әсла,
Она һәр тәрәфдән кәлир мин бәла.
Верирди мәчлисә јарашыг-ишыг
Һәр көрән һүснүнә олурду ашыг.
Инди она һеч кәс салмајыр нәзәр,
Артыг лоғалыгдан еләјир һәзәр.
Руһуну, гәлбини башга һисс сарыр.
Гүруру бураһыр, о әр ахтарыр;
(Гызлар кишиләрә бахса һәр нечә
Гәлбләри јенә дә биздәдир мәнчә)
Гыз дејир фүрсәти вермәјим әлдән.
Тамамән солмамыш әрә кетдим мән.
Бир ахсаг раст кәлир лоға дилбәрә
Разылыгла кедир гыз она әрә.

ПАРНАС

Танрылар говулуркән Јунаныстан елиндән,
Онларын јерләри дә алынмышды әлиндән.
Әһали арасында бөлүшдүрүлдү јерләр,
Парнаса да о заман саһиб олду бир нәфәр,
Кәтирди ешшәкләри о Парнасада отарды,
Ешшәкләрин нәдәнсә ишдән хәбәри варды
Билирдиләр бурада јашамыш мусигарлар,
Кечмишдә бу мәканда өмр етмиш нәғмәкарлар
Оду ки, дүшүнәрәк дедиләр наһаг јерә
Бизи кәтирмәјибләр бу көзәл чәмәнләрә.
Көрүнүб нәғмәкарлар безикдириб елләри
Ешшәкләрин совтуна ујубдур көнүлләри.
Одур истәјир елләр динләсин бизи бир аз...
Бири деди: — А достлар, охујаг көзәл аваз.
Көзәл бир хор дүзәлдәк верәк бурда сәс-сәсә
Бизим дадлы нәғмәмиз нәш'ә версин һәр кәсә...
Гој јајылсын аләмә ешшәкләрин шөһрәти,
Артсын елләр ичиндә күндән-күнә һөрмәти,
Гојаг јахшы бир гајда һеч бир кәсә бахмајаг,
Кимдә ешшәк совту јох, Парнаса бурахмајаг.
Бу сөзү бөјәндиләр бүтүн узунгулаглар,
Биркә вериб сәс-сәсә охудулар улаглар.
Бир курулту гопду ки, ким динләсәјди әкәр
Санарды чырылдајыр јағлаңмамыш мин тәкәр.
Ешшәкләрин саһиби көрүнчә бу әданы,
Бу ешшәк нәғмәсини, зәһлә төкән сәданы
Курултудан јазығын тутулду гулаглары.
Сәбир касасы долду тез говду улаглары.
Чошуб-ачыгланмасын наданлар бу мәсәлдән,
Елләр доғру сөјләјир бу сөзләри әзәлдән:
Башы бошу јүксәкдә отурсалар да бишәк
Дүнјаја ешшәк кәлиб, кедәчәк онлар ешшәк.

ГУРД ВӘ ГУЗУ

Күчлүләрин јанында сучлу олур күчсүзләр,
Тарих буна шаһиддир, дәлилләр вар нә гәдәр.
Биз тарих јазмајырыг, кетмәјиб чох дәринә,
Анчаг, бу фикрә дејир сөјләјим бир әфсанә:
Исти бир јаз күнүндә Гузу енди бир чаја.
Белә јердә бир бәла кәрәк чыхсын ортаја,
Долашырды бир ач Гурд, бахты ону ојатды,
О Гузуну көрүнчә овламаға чан атды.
Истәди ки, ганунча һөкүм кечирсин әлә;
— Нә чүр'әтдир, еј ганмаз. О кирли бурнун илә
Буландырырсан мәним бу саф, тәмиз сујуму?
Гарышдырырсан она кили, торпағы, гуму?
Сөјлә, мәним гаршымда нә чүр'әтдир едирсэн?
Мән о ганмаз башыны үзәрәм бәдәниндән.
— Изин версә аға Гурд, о адлы, санлы һәзрәт,
Данышмаға о заман мән едәрәм чәсарәт.
Мән Гурд чәнабларындан ашағыјам јүз гәдәм.
Сән башда, мән ајагда бу чајдан су ичирәм.
Буландыра билмәрәм о чәнабын сујуну.
Гәзәбиниз јерсиздир, көрүрсүнүз сиз буну.
— Демәк јалан дејирәм мән, еј азғын, јарамаз,
Аһ, нә габа һәрәкәт, јох буна дөзмәк олмаз!
Јадымдадыр, кечән јәј, чај башында бу заман,
Мәнә габалыг етдин, чыхмамышдыр јадымдан.
— Кечән јәј мән анадан олмамышдым, Гурд аға
— Демәк, о гардашынмыш?!
— Гардашым јох.
— Ахмаға

Сөз гандырмаг олмајыр, кирвәнмиш ја гоһумун.
Ја нәслиндән биријмиш, тәгсири чохдур онун.
Һәм сиз, һәм дә чобанлар сизин азғын көпәкләр
Мәнә гаршы дәриндән кин илә нифрәт бәсләр.
О кинләрә көрә мән сәнә вермәрәм аман.
Бачарсаныз, гурддлара верәрсиниз чох зијан.
— Мәним күнаһым нә?



—Сус, јорулдум динләмәкдән
Вахтым јохдур ачмаға күнаһыны бир-бир мән.
Мәнә јемәк кәрәкдир, бах күнаһын бу — дејә,
Сүрүкләди Гузуну бир гаранлыг мешәјә.

МЕЈМУНЛАР

Һәр бир иши әгл илә гәбул етдијин заман,
Фајдалыдыр, шүбһәсиз хејир көрәрсән ондан.
Ону әглә вурмадан гәбул етмәк зијандыр.
Аллаһ өзү сахласын, бөјлә ишләр јамандыр.
Сәнә мисал сөјләјим ән узаг бир өлкәдән
Мејмунлары көрәнләр кечирмиш тәчрүбәдән.
Нә көрсәләр көтүрүб ону тәглид едәрләр.
Буну билән овчулар бу јол илә кедәрләр.
Бир күн бир сүрү мејмун чыхмыш бөјүк ағача,
Кизли-кизли јајылмыш будагларын бојунча.
Ојунбаз бир овчуја бахырды һејран-һејран.
Торда, отлар үстүндә јуварланыр дурмадан.
Күлүшәрәк мејмунлар ағачда гајнашырды,
Бир-бирилә баш-баша вериб пычылдашырды:
— Ешг олсун бу икидә, көстәрдији ојуну,
Доғрудан да көзәлдир, бахсаныз а, јох сону.
Јуварланыр, гыврылыр, бирдән-бирә о јенә
Кәләф кими јумулур, ја ачылыр тәрсинә.
Бах, нә әли көрүнүр, онун, нә дә ајағы.
Бачарырыг, а достлар, биз һәр ојун ачмағы.
Анчаг көрүнмәмишдир биздә белә бир сәнәт.
Сиз еј көзәл бачылар, әлдә вар икән фүрсәт
Өјрәнсәк бу ојуну мәнчә олмаз һеч јаман.
Чох әјләнди ојунбаз, јорулду бу ојундан.
О кединчә башларыг,
Овчу дујараг буну.
Мејмунлара бурахды һәм тору, һәм ојуну.

— Јахшы олду, дурмајын, гачырмајаг фүрсәти.
Тәчрүбәдән кечирәк биз бу көзәл сән'әти.
О көзәлләр ахышды, овчу гонагларына
Һөрмәт үчүн торлары дүзмүш иди јан-јана.
Сохулурду ичинә, атылдылар, дүшдүләр
Бүрүнәрәк торлара учадан күлүшдүләр.
Зинкилдәшир, бағырыр, башдан ашыр шәнликләр,
Анчаг бәла бурдадыр, кирәнләр чыхмаг истәр
Тор јијәси бусгуда, гијмәт верди замана.
Чуваллар илә кәлди гонагларын јанына.
Ахышдылар гачмаға, долашдылар о тора.
Овчу бир-бир тутараг басды о чуваллара.

АРЫГУШУ

Арыгушу бир сәһәр мави дәнизә енди;
Ганадыјла дөшүнә дөјүб хејли өјүндү.
Куја јандырачагдыр мави дәнизи бүтүн,
Һәр тәрәфи долашды бу шајә елә о күн.
Нептун сәлтәнәтинин сакинләри горхдулар;
Ганад ачыб бир анда
Гушлар көјә галхдылар.
Һејванлар да мешәдән гачышдылар, ишә бах,
Көрсүнләр ки, океан јаначагдыр нә сајаг.
Дедиләр, һәлә, белә сөз дә кәзир арада,
Нечә гарын дүшкүнү, јејиб-ичмәк ашиги
Кәлир әлдә гашыгы
Балыг шорбасы јесин дојаначан, бурада.
Чох варлы бир тачир дә, — өзү дә әлиачыг,
Белә бол шорба үчүн, бирбаш бураја гачыр.
Һәтта өз катибини габагламаг истәјир,
Кедиб тез чатым дејир.
Басабасдыр: мө'чүзә көрмәк ешгијлә һамы

Бөжүк һейрәт ичиндә сејр еләјир дәнизи.
Һәрдән бир аралыгда сакит пычылты кәзир:
«Бу саат гајнајачаг, чатыр јанмаг мәгамы!»

Анчаг, јох — дәниз јанмыр.

Гајнајырмы? — Гајнамыр.

Әзәмәтли әјләнчә нәјлә гуртарыр бахаг?

Арыгушу утанчаг

Сүзүб, әкилди дүзү!

Шөһрәт газанды, анчаг,

Јандырмады дәнизи.

Бурдакы сурәтләрә тохунмадан, дәјмәдән,
Бу сөһбәтә әләвә етмәк јеринә дүшәр
Бир иши та ахыра чатдырмамысан әкәр,
Һеч заман өјүнмә сән.

МЕЈМУН ВӘ КӨЗЛҮК

Гочалыгда мејмунун көзү галды ишыгдан,
Инсанларын ағзындан ешитмишди бир заман
О гәдәр дә горхулу бир шеј дејил бу, анчаг;
Көзлүк әлә кечирмәк мүмкүн олса бир сајаг.
Тапды беш-елты көзлүк дүздү каһ гујруғуна.
Каһ гохлады, јалады; каһ сохду дүз бурнуна.
Көзлүкләрдән нә хејир көрдү, нә дә бир зијан;
— Туф; — деди — чох ахмагдыр инсанлара инанан.
Паһ буларда нә гәдәр билсән јалан-палан вар.
Бу көзлүкләр һаггыннда нә јаланлар сатдылар.
Түкчә фајда көрмәдим бу ахмаг көзлүкләрдән...
Гоча мејмун чејнәди додағыны кәдәрдән,
Даша вурду ачыгдан көзлүкләри орада,
Јалныз гырынтылары парылдады һавада.

ИКИНЧИ КИТАБДАН

ИТ ДОСТЛУҒУ

Бир дәфә һәјәтдә мәтбәх јанында,
Күндә узанмышды Барбос Полканла.
Әслинә баханда бу ики көпәк
Гапыны, бачаны горусун кәрәк.
Јемишди, итләрин гарны чох тохду,
Одур ки, сәс-күјлә ишләри јохду.
Һүрмәк истәмирди итләр һеч кәсә
Отуруб вермишди бурда сәс-сәссә.
Итләр сөһбәт ачды о јан-бу јандан,
Үлфәтдән, достлугдан, јахшы-јамандан.
Полкан деди: — Мәнчә бир көзәл шеј вар:
Дост-достла еләсин кәрәк хош рәфтар.
Достун бир-биринә дәјсин көмәји,
Бир олсун һәр заман јатыб-јемәји.
Өмр етсин даима кејфдә, дамагда.
Горусун дост-досту чәтин ајагда.
Әјләндирсин ону, етсин хош сөһбәт,
Олсун фәдакарлыг, сәдагәт, үлфәт.
Мәнимлә сән әкәр белә дост олсаг,
Кејфимиз көкәлиб олар хејли чаг.
Вахтымыз хош кечәр һәр заман бизим.
Барбос чаваб верди:

— Дүздүр, әзизим.

Мәнә чохдан ағыр кәлир һалымыз
Белә дидишмәмиз, гејлү-галымыз,
Достлуғумуз олуб инсан достлуғу,
Һеч бизә јарашан бир ишдирми бу?

— Јахшы кэл нүмунэ олаг еллэрэ,
Бизим достлуғумуз кэзсин диллэрдэ.
Полканчан, элини вер бура.

— Ала.

Өпүшүб дост олду Барбос Полканла.
Галхыб јени достлар гучаглашдылар,
Севинчдән, шадлыгдан, чошуб-дашдылар.
Ашпаз бирдән јерэ бир сүмүк атды:
Достлар бир-бирини чејнэди, дартды.
Боғушма башланды, достлуг сүрдү аз
Су төкүб ајырды итлэри ашпаз.

Белэ достлугларла долудур дүнја
Сөздэ һамы сәнин достундур, амма,
Һәгигәт көзүјлә ејләсэн нәзәр,
Бу достлуг итдәки достлуға бәнзәр.

БӨЛКҮ

Һансыса вичданлы, дүз үрәкли алверчиләр,
Евләри, анбарлары шәрикли алверчиләр

Алвер едиб, бир галаг
Пул јығдылар чағбачаг.
Газанчы көтүрдүләр,
Бөлмәјә отурдулар.

Бу јәгиндир ки, бөлкү мүбаһисәсиз олмаз.
Һәм пул, һәм дә мал үстә һөчөтләшдиләр бир аз.—
Бу дәмдә гышгырдылар—јанғын вар евиниздә.

«Хилас един, јаначаг
Малыныз, евиниз дә!»

Алверчиләрдән бири чошду: «Галхын ајаға,
Һесабы сонра чәкәк, дурун; тәләсин даһа!»
«Әввәл, пајыма дүшән мин манаты сајын сиз»—
Дејә динди о бири—дурмарам јохса шәксиз!»—

«Бурда һесаб вар, мәнә икисини дә верин».
Сөјләди үчүнчүсү:—Јох! Нә дејир көрүн,—

Разы дејилик әсла,
Нә үчүн, нә әсасла!»

Дәләдузлар елә бир һарај-һәшир гопарды,
Онлар јанғыны тамам јадларындан чыхарды.

Бир аз да кечди тамам
Түстүјә гәрг олдулар,

Вар-јохларыјла биркә јанараг тәрк олдулар.

Даһа вачиб ишләрдә, бу даһа сирр дејил ки,
Она көрә һамыја бәдбәхтлик үз верир ки,
Үмуми дәрди биркә дәф етмәк әвәзинә,
Мүбаһисәләр ачыр, хејир күдән өзүнә.

ГУРД ИТ ДАМЫНДА

Гурд кечә ағыла кирмәк истәркән
Итләрин дамына атылды, бирдән,
Һәјәтин итлэри ајаға дурду;
Јахында дујунча о ачкөз Гурду
Көпәкләр һүрүшүб гопарды фәрјад.
Чобанлар бағырды: «Оғру вар, имда!»

Гапылар бағланды, гопду бир дәһшәт,

Бир анда чәһәннәм кәсилди һәјәт.
Киминин әлиндә балта, дәјәнәк,
Киминин әлиндә тапанча, түфәнк,
—Тез чыраг кәтирин! — Кәлди тез чыраг,
Гурд күнчә сыхылыб дурду горхараг.

Дишләри ағарыр, башы титрәјир;
Һамыны көзилә јемәк истәјир,
Көрдү ки, јол азымыш, иш олду јаман,
Һесаб истәјәчәк Итләрә бахан,
Һијләјә башлајыб деди Чанавар:

—Бу гэдэр курулту, нэ кэрэк, достлар!
Көһнэ кирвәнизэм кәлмишәм гонаг.
Нэ кэрэк сүлһ олан јердә чырпышмаг?
Доғрудур кечмишдә вурмушам јара,
Унудаг бир јоллуг дүзәлсин ара.
Сүрүјә дәјмәји атын бир јана,
Гојмарам неч бир кәс тохунсун она;
Дүшмәни дидәрәм диш-дырнагла мән,
Инанын дөнмәрәм, достлар, сөзүмдән.
Гурд анды ичәрәм. Бу јердә гочаг,
Сөзүнү кәсәрәк деди: —Мәнә бах!
Сән бозсан, мән дә чал — јох бир тәсәлли...
Гурдун тәбиәти һәр кәсә бәлли.
Онунчүн мәним дә дүшүндүјүм бу:
Башгадыр гурдларла сүлһ етмәк јолу,
Дәриси сојулсун кәрәк тәрсинә,
Көпәкләр ахышды онун сәсинә!

ЈОЛ ӨТӘНЛӘР ВӘ ИТЛӘР

Ахшамчағы ики дост јолла кедирди,
Бир-бири илә чидди сөһбәт едирди,
Бирдән дарваза алтдан
Онларын үстә јаман
Һүрдү һәјәт итләри;
Бахыб онлара,
Икиси, үчү, сонра
Һүрдү башгалары да.
Нечә һәјәтдән
Итләр ахышыб кәлди лап әллијәчән.
Јол өтәнләрдән бири гашыны чатды,
Јерә тәрәф әјилиб даша әл атды.
Тез о бири јол өтән сөјләди: «Јаваш,
Сәсләрини кәсә билмәзсән, гардаш!

Әксинә, сүрүнү сән
Тәрсикдирәрсән;
Кәл јолумузу кедәк сакитчә јенә,
Бәләдәм мән онларын хасијјәтинә».
Доғрудан әлли аддым кетмәмиш елә,
Вәнкилтидән әл чәкди итләр бирбәбир,
Ән нәһәјәт кәсилди тамам сәс-сәмир.
Пахыллар һәр нә көрсә
Һүрәр һәмишә
Һүрәр вә сакитләшәр,
Јолунла кет сән исә.

ЧЫРЧЫРАМА ВӘ ГАРЫНЧА

Чырчырама јәј, баһар,
Чырылдады бигәрар,
Һәр чичәјин јарпағы
Олмуш иди ојнағы.
Ејшә алышмыш иди,
Башы гарышмыш иди.
Тутду хәбәр бир заман,
Гыш јетишиб, ај аман!
Јәјы кечирмиш һәдәр.
Јох даһа күлдән әсәр,
Галды о бичарә ач.
Тапмады башга әлач
Билирди ки, Гарынча
Дән јығыр јәј бојунча.
Кетди онун јанына,
Дәрдини ачды она:
—Гоншучығаз, јазадәк
Бәслә мәни, вер јемәк.
Сорду Гарынча: — Сәнин
Јәјда нә иди ишин?

— Күлләр арасында мән
Ејләмиш идим вәтән.
— Белә идин јајда сән?
— Нәғмә охурдум да мән.
— Јајда охурдун демәк,
Инди дә кет ојна бәк.

ЈАЛАНЧЫ

Узаг сәјаһәтиндән гајыдараг, кефи саз,
Һансы бир мүлкәдарса (елә бәлкә дә кнјаз),
Досту илә чыхмышды чөлдә башмаг сејринә,
Өјүнүб ловға-ловға,
Олдуғу јерләр һагда

Јаланлар ујдурур о, доғру сөз јеринә.

«Јох,—дејирди,—бир даһа

Көрдүјүмү көрмәрәм,

Башга иди о аләм!

Сизин бу дијар нәдир?—

Каһ исти, каһ да сојуг баша мин ојун ачыр,
Күнәш бә'зән кизләнир, бә'зән кур ишыг сачыр.

Ора әсл чәннәтдир!

Үрәји фәрәһләнир, хатырладыгча адам!

Нә күрк лазымды, нә шам:

Өмрүн боју билмирсән

Ахшам гаранлығы сән,

Ил боју елә тәкчә мај күнләри көрүрсән!

Бир кәс нә ағач әкир, нә дән сәпир,

һәлә бир

Көрәсән ораларда нә битир, нә јетишир!

Мәсәлән, Ромада мән хијар көрдүм, ај аман:

Нәјди, мәни јарадан!

Еһ, ону ким унудар!

Инанырсан? Дағ бојда, бәли, дағ бојда хијар»,—

«Нә әчајиб шејмиш ки!—сөјләди досту бу ан—
Дүнја мө'чүзәләрлә долудур, һара бахсан:
Анчаг ону һәр јердә көрә билмир һәр јетән;
Елә бил мө'чүзәдән хәбәр верә биләрәм,
Беләсини һеч јердә јәгин көрмәмисән сән,
Истәсән мәрч кәләрәм.

Јолумузун ағзында, бах о чајын үстдәки
Көрпүнү көрмүрсәнми? Ади көрпү дејил ки,
Сирдир, бәли, әсл сирр!

Һеч бир јаланчы онун үстүндән кечә билмир.

Јарысына чатан тәк—

О суја дүшсүн кәрәк;

Јалан демирсә әкәр,

О, архајын-архајын, каретајла да кечәр».—

«Бөјүкдүр о чај мәкәр?»—

«Кичик дејил о гәдәр.

Көрүрсән, әзиз достум, нәләр вардыр һәјатда!

Шәксиз Рома хијары хејли бөјүк олса да,

Бајаг о дағ бојдады дејирдин дејәсән, һә?»

«Ев бојдады доғрусу, дағ бојда дејилсә дә».

«Һә, инанмаг нәдәнсә чох чәтиндир бу сөзә.

Бизим кечәчәјимиз көрпү лап мө'чүзәдир,

Јаланчы ајаг басса, чајын дибинә кедир;

Данмаг олмаз,

бах, бу јаз,

Ондан ики журналист, бир дәрзи дүшүб чаја.

(Бүтүн бизим шәһәрдә бу бәллидир һамыја)

Әдаләт илә кәрәк:

Ев бојда хијар даһа һејрәтамиздир, дејәк».—

«Нәјидир һејрәтамиз:

Бир шеји нечә варса, еләчә дә көрәк биз:

Ев дејәндә дүшүнмә бизим имарәтләри,

Еви нәдир о јерин:

Күч-бәлајла јерләшир ичинә ики адам,

Нә отурмаг, нә дурмаг олур орда, ај атам!»

«Гој елә олсун, јенә,

Е'тираф едим сәнә—

Ичиндә ки дүз ики адамьн јери вардыр,
Күнаһ етмәрик десәк, һејрәтамиз хијардыр.
Бунунла белә, бизим көрпүдән кечән һәр кәс,
Әкәр јаланчыдырса, беш аддым ата билмәз,
Купбадан дүшәр суја!
Һә, сәнин һејрәтамиз Рома хијарын вар һа...»
Мәним Јаланчым бу вахт
Сөзү кәсди: «Бура бах,»
Көрпү нәјинә кәрәк,
Бу чајын дајаз јери һарадыр, ордан кечәк».

ГАРТАЛ ВӘ БАЛ АРЫСЫ

О кәс бәхтијардыр ки, чалышдығы саһәдә
Мәшһурдур; Еләчә дә
Дүнја өзү шаһиддир һәр гәһрәманлығына.
Анчаг һеч вәчһлә кери галмајыр әсла ондан,—
Итирдији раһатлыг, чәкдији зәһмәт үчүн
Шан-шәрәфли тә'рифләр ешитмәсә дә бир күн,
Өзлүјүндә белә бир
Фикирлә вәчдә кәлир—
Онун да көрдүјү иш һамынын хејринәдир.
Чичәклә әлләшән көрүб Бал Арысыны,
Гартал һәгарәт илә
Она сөјләди белә:
«Дејим ки, доғрусуну—
Сәнин бачарығына, сәнин ишинә көрә
Сәнә јазығым кәлир!
Ахы өзүн дүшүн бир—
Пәтәкдә минләрләсиз,
Биркә шан дүзәлдирсиз:
Ким ајыр д едәр ки, сән
Һансы иши көрмүсән?
Дүзү баша дүшмүрәм, нәдир сәндә бу һәвәс:
Чалышырсан һәмишә, де газанчын нәдир бәс?..
Фәргимиз нәдир, сөјлә!

Шығыјараг мән кениш ганад ачараг көјдә
Булуд алтда сүзүрәм,
Горхудараг, һамынын үрәјини үзүрәм.
Бир ганадлы чәсарәт етмир јердән галхмаға,
Сүрүләрдә чобанлар көз јуммурлар бир ан да.
Ити гачан мараллар мәнә һәсәд чәкәрәк,
Чәсарәт етмирләр ки, дүздә көрүнә тәк-тәк».
Бал Арысы сөјләди: «Афәрин, әһсән сәнә!
Зевс өз шөһрәтини әсиркәмәсин јенә!
Јаранмышам үмуми ишә хидмәтчи кими,
Истәмирәм ким исә фәргләндирсин ишими,
Мәнә тәскинлик верир, бахдыгча,—долу шанлар,—
Һеч олмаса, онларда бирчә дамчы балым вар».

ДУРНАБАЛЫҒЫ ВӘ ПИШИК

Һәр сәнәткар өз ишинә кетмәлидир, нә кәрәк,
Чөрәкчи чәкмә тиксин, чәкмәчи јапсын чөрәк,
Дишли Дурнабалығы дәјишди нијјәтини,
Истәди ки ишләтсин пишијин сәнәтини.
Билмәм, онун бағрыны һәсәд оху дәлмишди?
Јохса балыг јемәкдән артыг тәнкә кәлмишди?
Нә исә, јалварды о бир күн досту Мәстана:
Өзү илә апарсын ону сичан оуна.
Мәстан деди: —Кәл, бурах бу уғурсуз нијјәти!
Сән бачара билмәзсән бу јабанчы сәнәти!
Јахшы демишләр: һәр иш горхар өз устасындан!
Бу сөзү тәсдиг едәр шүбһәсиз бүтүн чаһан.
—Јох, достум! Өмрүмдә мән көрмәмишәм сичаны.
Быхдым балыг јемәкдән, көстәр, о сичан һаны?
—Уғур олсун, ејләсә, архама дүш, кәл кедәк!
Кирдиләр бир анбара, дуруб кешик чәкәрәк,
Нечә сичан овлады, нәш'ә кәлди Мәстана.
Бығларыны чиләрәк јолухду өз достуна

Көрдү Дурнабалыгы чабалајыр јарымчан
Гујруғуну кәмирмиш бир кәсәјән ја сичан
Һәрәкәтсиз дүшмүш о, гуру нәфәс вар анчаг,
Сүрүкләјиб тез ону бир кәлмәјә атараг
Деди:—Дурнабалыгы, бу иш дәрс олсун сана,
Ағлыны јығ башына, чыхма сичан овуна!

ГУРД ВӘ ГУГУ ГУШУ

«Әлвида, гоншум! — деди боз Гурд Гугу гушуна:
Наһаг јерә бурада чоҳ иш ачдым башыма!
Адамларыңыз һәмән, ишләриниз һәмәнди:
Бир-бириндән јаманды;
Истәјир мәләк ол сән,
Кимдир сәнин јахандан әл кәтүрән, әл чәкән.»—
«Узағадыр бу сәфәр?
Гоншум демәз, һардадыр елә мө'мин бәндәләр
Ки, онунла дост олуб, јахшы јола кедәләр?!—
«Паһо, гоншун ган едир,
Бирбаш хошбәхт Аркадија мешәләринә кедир.
Өлкә дејәрәм ора!
Дејирләр, о јерләрдә билмирләр нәдир дава;
Оранын адамлары
Мүлајимдир гузутәк.
Сүд чајлары да ахыр, кедиб ич дојанадәк;
Бир сөз илә
Шаһанә
Гызыл дөврүдүр орда!
Бир-бирилә гардашдыр һамы һәмән дијарда,
Дејирләр, итләр белә
Һүрмәк нәдир, бир кәси тутмајыбдылар һәлә.
Әзизим, хош дејилми белә динч дијарда сән
Өмүр-күн кечирмәји
Лап јухунда көрәсән?

Бағышла! Далымызча писләмә һеч вахт бизи,
Орда зөвг-сәфа илә чәкәк һәр кефимизи.
Даһа бурдакы кими елә горху ичиндә
Ора-бура бојланыб, үркмәјәк јол кечәндә.

Һәм дә ки, ахшам олчаг
Раһат јыхылыб јатаг».—
«Јахшы јол, әзиз гоншу!—
Гугу гушу сорушду:

Бәс өз хасијјәтини, һәм дә дишләрини сән,
Бурда гојуб кедирсән,—
Өзүнлә апарырсан?»—
Бурда гојмаг нә үчүн
Бош данышырсан јаман!»

«Онда, јадында сахла, дәрисиз галачагсан».

Ким ки чоҳ түндмәчаздыр, чоҳ писдир хасијјәти,
Һај салыб адамлары бәјәнмәјир о, гәти.
Һара бојланса, јахшы чәһәт көрмүр һеч кәсдә,
Кәл ки өзү хош рәфтар едә билмир бир кәслә.

ХОРУЗ ВӘ ИНЧИ ДӘНӘСИ

Хоруз пејинлији ешдији заман,
Бир Инчи дәнәси тапды накаһан.

Деди:—Она бах бир,
Нечә бош шејдир!

Тә'рифләјир һамы бунун нәјини?
Бунданса тапајдым бир арпа дәни.
Дән көзәкәлимли дејил, әсла јох,
Бунун әвәзиндә, дојумлудур чоҳ».

Наданлар да һөкмү белә верирләр,
Бир шејин әкәр
Әсл дәјәрини дәрк етмәсәләр,
Бош шејдир дејирләр, она мүхтәсәр.

КЭНДЛИ ВЭ МУЗДУР

Бир кэндли муздур илэ ахшамүстү бичиндэн,
Гајыдырды евинэ галын мешэ ичиндэн.
Гаранлыгда ајы илэ кэлди бурун-буруна,
«Ах» да дејэ билмэди, ајы минди бојнуна,
Хышмалајыб кэндлини пәнчәсилэ эзирди,
Мөһкәм јапышмаг үчүн мүнәсиб јер кәзирди.
Јетишди сон һәјаты, бирдән бағырды:—Аман!
Гуртар мәни өлүмдән, еј әзизим Степан!
Јалварырды муздур, чәкирди миннәтини,
Чаван муздур топлады бүтүн вар гүввәтини,
Балта илэ ајынын бөлдү гафа тасыны.
Сохду јоғун гарнына о дәмир јабасыны.
Јуварланынча јерә ајы гопарды шивән,
Өлүмдән гуртулараг кэндли галхды јериндән.
Муздур сөјдү, о да шашгын-шашгын бахараг
Деди:—Нечин сөјүрсән?

—Чүнки ахмагсан, ахмаг!

Бу ајынын дәриси севиндирди мәни.
Дешик-дешик ејләдин, нејләјим бу дәрини?

АРАБАЛАР

Арабалар дибчәк илэ јүкләнмиш,
Дағ башындан енемәлидир, јол-әниш.
Арабачы, тохушмасынлар, дејә,
Биринчини башлады ендирмәјә,
Арабаны јаваш-јаваш гочаг ат
Сағрысында апарыр, бир ојнаг ат,
Дағ башындан гоча аты данларды,
Һәр аддымда она тә'нә вурарды:
—Хәрчәнк кими кериләјир, она бах,
Арабаны чухурлара чарпачаг.

Чолагмысан, нәдир, еј ганмаз һејван?!
Дикдә нејләр, енишдә бөјлә олан?
Нә јахшы ки, күндүз имиш, еј нашы,
Бачарығын ки, јохдур, кет, су дашы!
Биз ашағы енәндә бир дајан, бах,
Сән дејилик, вахта гијмәт гојараг
Арабаны тохундурмадан даша,
Дағ башындан ендирәрик бирбаша.
Кәһәр бирдән арабаны сүрүрдү;
Кәлә-көтүр јоллары тоз бүрүдү.
Бир гајаја тохунду бирдән-бирә...
Чевриләрәк јыхылды дашлыг јерә.
О лоға ат буна һеч бахмајараг
Арабаны саға, сола чарпараг
Сүрүкләди өзү илэ бәрабәр.
Јүкү ағыр, ишләмәјир һәм тәкәр,
Ат дартыныр о јана, каһ бу јана.
Өз јанында гијмәт гојуб замана,
Дәрдајаға көтүрүлмүш, һеј шыраг
Шыраг! Ону чухурлара чарпараг
Бирдән дәрин арха салды о кәһәр,
Әлвида, аһ, әлвида еј дибчәкләр!

ҲАКИМ ФИЛ

Күчлү, гүввәтли олан, касыбдырса ағылдан,—
Үрәји јумшаглығы зәрәр верәр чох заман.

Ҳаким тә'јин етдиләр мешәјә нәһәнк Фили.
Доғрудур, һамы билир,—
Филләр ағыллы кими танынмыш индијәдәк.
Көрүнүр, айләнин фәрсизи олсун кәрәк.
Ҳаким Фил дә көвдәдән бәнзәсә дә нәслинә,
О Фил садәлијиндән узаг иди, тәрсинә.



Доғрудур, милчәји дә инчитмәзди о гәсдән.
Әдаләтли бу һаким идарәсиндә, тездән
Гојунлардан шикајәт мәктубу алды: «Аға,
Дәримизи сојурлар гурдлар башдан-ајаға».
Фил чыхараг өзүндән гышгырды: «Дәләдузлар!
Башгасыны сојмаға сизин нә һаггыныз вар?!»
Гурдлар исә сөјләди: «Әфв ет, әзиз атамыз!

Буну унутма јалныз,—

Демәдинми, чыхаг биз,

Гыш үчүн тоғлулардан јүнкүл төјчү јығаг биз?

Чох да ки, чығыр-бағыр салыб белә гојунлар,

Онлар сәфег олулар

Һәрәсиндән бир дәри бөјүк шејмидир мөјәр?

Һәлә ону да гыјыб вермәк истәмирләр».

«Јахшы да,—сөјләди Фил.—Амма буну билин һа,—

Дөзә билмәрәм әсла, әјри сөзә, јалана!

Нә етмәк, һәр гојундан дәрисини алын сиз,

Артыг бир түкләринә белә, дәјмәјәсиниз».

ЕШШӘК ВӘ БҮЛБҮЛ

Бүлбүлү бир чәмәндә көрдү Ешшәк,
Деди:—Достум, ешитмишәм кәрчәк,
Мусиги ишләриндә маһирсән,
Бәстәкар, һәм дә адлы шаирсән,
Оху, мән динләјим о сән'әтини.
Бүлбүлүм ачды өз мәһарәтини.
Вурду чәһ-чәһ шагырдады јенидән.
Неј кими сәс узаглара чәкилир,
Гырмадыр, санки ормана сәпилир.
Динләјир нәғмәни ишыг пәриси.
Сусду ел, сусду гушларын да сәси.
Сүрү јатды, чобан ки, динләрди
Арабир зөвг алыб күлүмсәрди.

Башга аһәнкә ујдуруб сәсини,
Бүлбүл артыг битирди нәғмәсини.
Јери бурнилә гохлајыб Ешшәк,
Деди:—Маһирсән, еј көзүм бишәк.
Чох тәәссүф бизим хорузларла
Достлуғун јох—будур сәсиндә бәла.
Көрүш онларла, достлуғу гат сән,
Мусиги дәрсини бир аз өјрән!
Ешидинчә бу һөкмү о бүлбүл.
Батды дәрдә, гәмә, буланды көнүл.
Ганад ачды, о јердән олду узаг.
Чаһил инсан һөкүм верди бу сајаг.

ҮЧҮНЧҮ КИТАБДАН

ФИЛ ВӘ АЛАБАШ

Халга көстәрмәјә фили филбан
Күчәдә кәздирир иди һәр јан.
Бәллидир фил бу өлкәдә аз олар
О сәбәбдән бизә танынмаз олар.
Халг мат-мат тәәччүб ејләјәрәк,
Архасындан кедирди әснәјәрәк.
Билди һарданса бунларын сорағын,
Алабаш кәсди дәстәнин габағын;
Фили көрдүкчә чумду, ғышгырды,
Улады, басды, һүрдү, һајгырды.
Деди Топлан:—А гоншу, ај Алабаш!
Етмә рүсвајчылыг, бир азча јаваш.
Сәнми фил үстүнә мырылданырсан?
Бах, өзүн, а јазыг, хырылдарсан.
Амма көр о нечә кедир сајмаз,
Сән һүрүрсән о һеч мәнәл гојмаз.
Алабаш сөјләди чавабында:
—Ганырам, еһ, еһ, онлары мән дә,
Иштә јалныз мәнә верән чүр'әт
Будур, әлбәттә, ондакы һаләт:
Бөјләчә дава етмәрәм һәр вахт,
Давакарлыгда тапмышам шөһрәт.
Гој мәни тә'риф ејләсин итләр,
Һәм десинләр көрән чәмаәтләр
Бәрәкаллаһ, гүввәтличә Алабаш,
Филин үстә әчәб кедир бирбаш.

ГУРД ВƏ БАЛАСЫ

Гурд бир күн чагырыб Бала Гурдуну,
Лижэлэнсин дејө
өз пешәсинә
Мешә кәнарына көндәрди ону.
Үстәлик тапшырды чалышыб көрсүн
Дәјирми нәзәрә гојун сүрүсү.
Дәјирсә әкәр,
Күнаһа батыб бир наһар едәләр.
Тез гајыдыб кәлди Гурдун шакирди:
«Дурма, кедәк, наһар һазырдыр!—деди.—
Одур еј, көрдүјүн о дағын алтда
Бир-бириндән јағлы,
Гаралы-ағлы
Гојунлар отлајыр јашыл отлагда,
Өзү дә кәлмирләр саја-һесаба,
Һансыны истәсэн, јапышыб апар».—
Гурд деди: «Тәләсмә, мән биләм кәрәк,
Дәјәсэн кәрәк
Сүрүнүн чобаны нечә чобанды?»—
«Дәјирләр, пис дејил,
О, фәрсиз дејил,
Һәм ағыллы, һәм дә гајғыја галанды
Анчаг сүрүнү мән
Дөрд бир тәрәфдән
Сејр етдим, арыгдыр итләри јаман
Сакит көрүнүрләр, һәм дә никаран».—
Гоча Гурд сөјләди:
«Онда, беләди,
О сүрүдән узаг! Јахшы гулаг ас,
Ағыллы чобан һеч пис ит сахламаз
Бәдбәхтлик үз верәр орада бизә!
Јағымы кәсиләк өз-өзүмүзә?
Кәл, излә мәни
Елә бир сүрүјә апарым сәни,
Дәримиз саламат,

Архајын, раһат
Кәрәк ишимизи, доғрудур, орда
Итләр арыг дејил, көк олсалар да,
Ахмагдыр чобан.
Чобаны беләчә ағылсыз олан
Сүрүнүн ити дә ахмаг олур, ган!»

АШЧЫ ВƏ ПИШИК

Дүнја көрмүш ашчы чыхды митбахдан:
Бир мөзар үстүндә вермәјә еһсан.
Сичандан горусун дејә әрзағы,
Пишијә тапшырды јағлы митбағы.
Дөнәркән көрдү ки, булашыб һәр јан.
Фәсәли јејилмиш, бучагда Мәстан
Бир маса алтында чох гымылданыр,
Өтүрүр тојуғу, һеј мырылданыр.
Елә ки, мәтләби ашчы анлады,
Хејирсиз Мәстаны белә данлады:
—Бу нәдир? Еј шејтан, еј гарынгулу,
Инсанлыг бир јана, һеч олмазса бу
Дөрд көзлә сејр едән дивардан утан!
(Динмәдән, тојуғу өтүрүр Мәстан).
Нә доғру пишикдин бу вахта гәдәр.
Нүмунә олмушдун, дилләрдә әзбәр.
Бу сәнә ләкәдир, бүтүн гоншулар
Дәјәчәк Мәстанын оғурлуғу вар.
Митбаха кирмәсин, даһа јарамаз!
Ону бу һәјәтә бурахмаг олмаз!
Ач гурду сүрүјә бурахмаз инсан!
Вәбадыр, таундур, горунун ондан!
Мәстан өз ишиндә, тојуғу јејир.
О, узун-узады һеј нитг дејир.
Сону јох, битирмәз әхлаг дәрсини.

Бир дујан вармыдыр бош нәғмәсини?
Гызармыш тојуғу өтүрдү Мәстан.
Гујруғу үстүндә отурду Мәстан.
Мән башга ашчыја анчаг бир чара
Көстәрим ,гој јазсын буну дивара:
Һөкүм ишләтмәли олан бир јердә—
Јанылыб бош нитгә гачмасын бир дә.

АҒЧАГАНАД ВӘ АСЛАН

Тәһгир етмә зәифи, күчсүзә күлмә, утан!
Зәифләрин күчүнү көрмәдинсә горх ондан!
О гәдәр дә гүрурла күвәнмә гүввәтинә,
Ешитмишәм кечмишдә мән белә бир әфсанә:
Аслан нәләр чәкмәмиш кичик Ағчаганаддан
Кин вә нифрәт көстәрди она бир күн бир Аслан.
Ағчаганад һирсләнди, дөзмәди бу тәһгирә.
Гүввәтини топлајыб һүчум етди о ширә
Вызылдады, чүнки о бору чалан әскәрдир.
Дүшмәни чарпышмаға чағырды, бу һүнәрдир!
Аслан күлдү, о исә мөһкәм дурду сөзүндә.
Вызылдады Асланын гулағында ,көзүндә.
Фүрсәт сечди, вермәди аман кинли дүшмана.
Гартал кими шығыды о гудурған Аслана.
Ијнәсини батырыб сорду онун ганыны.
Чырпынды гујруғилә вурсун бору чаланы.
Ағчаганад горхмады, јерини тез дәјишди.
Гонду онун алнына, зәли кими ган ичди.
Шир башыны тәрпәтди, гујруғуну ојнатды,
Һәр ијнәси Аслана кәскин ох кими батды.
Санчды онун ағзыны, гулағыны, бурнуну.
Нәрилдәтди Асланы, гејзә кәтирди ону.
Шир гычады дишини, ачыглы нә'рәсиндән
Тирим-тирим титрәди орман, гаја, чөл, чәмән.

Бу нә'рәдән һејванлар галхараг тез ајаға
Бир башга дәһшәт илә башладылар гачмаға,
Санки, дашғын сел кәлир, ја сөнмәз бир јанғын вар.
Кичик Ағчаганаддан гопду бу фысгырыглар,
Чох дартынды, чырпынды, гүввәтдән дүшдү Аслан.
Гучаглајыб торпағы, сүлһ истәди дүшмандан.
Бору чалан гәһрәман она сүлһ етди әта,
Ахиллес икән дөнүб Омир олду о һәтта.
Вызылты илә учду, Асланы ендим, дејә,
Бу зәфәр нәғмәсини јајды бүтүн мешәјә.

АҒАЧ

Чијниндә балтасы кәндли кедирди,
Пөһрчә бир Ағач кәндлијә деди:
«Әзизим, дөврәмдә нә ағач вар, сән
Чох јахшы олар ки, бир-бир кәсәсэн;
Раһатча бој ата билмирәм артыг:
Нә күнәш көрүрәм, нә дә ки, ишыг,
Көкүм ришә ата билмир торпаға,
Күләкләр дә дүшүб мәнән узаға,
Һеч мәни ахтарыб-араја билмир,
Тағ һөрүб көвдәмә сарыја билмир.
Мане олмасајды мәнә бу мешә,
Дәрәни тутарды көлкәм һәмишә;
Индисә чубугтәк напназијәм мән».
Балтаја әл атыб Кәндли дә бу дәм
Дүшүндү, дост тәк,
Бу Ағача хидмәт көстәрсин кәрәк.
Тамам тәмизләнди онун дөврәси;
Ди кәл ки, чыхмады, шан-шөһрәт сәси!
Каһ күнәш Ағачы јандырды-јыхды,
Долу вурду, каһ да кур јағыш јағды,
Нәһәјәт күләкләр јыхды Ағачы.

Илан деди она чох ачы-ачы:
«Ағылсыз! Башына иш ачдын өзүн,
Ахы сых мешәдә, бир јахшы дүшүн,
Бој атыб, көрмәздин гураглыг, күләк,

Гоча ағачлар
Горујардылар
Сәни бала тәк;

Онлар да мешәдән бир күн кедәндә,
Дүнјаны тәрк едәндә,
Сән дә галхыб боја-баша чатардын,
Көкүн үстә мөһкәм гәрар тутардын.
Јыхылмаздын, елә һеј јүксәләрдин,
Бәлкә дә туфана синә кәрәрдин!»

ГАЗЛАР

Кәндлинин гәншәриндә бир сүрү газ,
Бир чубугла сүрүрдү чох сајмаз.
Шәһрә бир азча ертә чатмаг үчүн,
Тәләсирди габагча сатмаг үчүн.
Чүн бу ишдә газанч ады вар иди,
Газлары инчидиб шапатлар иди.
(Олду та ки, газанч ады арада,
Газ дејил, зүлм олар адамлара да,
О сәбәбдән бу барәдә әбәдән
Көрмәрәм кәндлини мүгәссир мән).
Газлар өз јанларында лејк буна,
Әһмәганә верирдиләр мәна...
Кәлдиләр јолда раст бир нәфәрә,
Өз һалындан шикајәт етди һәрә.
Дедиләр:—Вармы биз кими бәдбәхт?
Ја олармы бу кәндли тәк дилсәхт?
Чәкдирир чох бизә әзијјәтләр,
Һәм верир хејли-хејли зәһмәтләр.

Бизләр илә бу залиму гәддар
Ади газлар кими едир рәфтар.
Анламаз һеч бу залиму бәдбәхт—
Ки, бизә борчлудур едә һөрмәт.
Бизик ол шанлы газлара өвлад—
Ки, гојублар чаһанда бир бөјүк ад
Рома шәһрин едән заман мәскән,
Ејләјибләр хилас дүшмәндән.
О заман тамам хассу авам
Етмиш онлардан өтрү бир бајрам.
Јол кедән сорду: —Чох көзәл, чох
Сизә һөрмәт ола кәрәк нә сәбәб?
Нијә сиз истәјирсиз ајрыласыз?
Гејри газлардан артычаг оласыз?
—Бизим әчдадымыз!
—Буну билирәм!
Охумушам вә лакин истәјирәм—
Ки, биләм сиз нә етмисиз хидмәт?
Аласыз сиз дә халгдан үчрәт?
—Бизим әчдадымыз гојублар ад,
Руму дүшмәндән ејләјиб азад.
—Булары чох көзәлчә анлајырам,
Нә дејирсиз тамамыны ганырам.
Бу сөзү бир нечә кәрә демисиз,
Өзүңүз сөјләјин, нә ејләмисиз?
—Биз? Биз, һеч зад!
—Нәдир даһа сөзүңүз?
Буна играр едирмисиз өзүңүз?
Етмәјибсиз ки, халга сиз хидмәт,
Нијә халг ејләсин сизә һөрмәт?
Утанын, бир бары чәкин хичләт.
Гојун әчдадыңыз гала раһәт.
Онлар етмишди халга хидмәтләр,
Алдылар лазымынча һөрмәтләр.
Әзизим, чох дарыхмајын бу сајаг,
Сиз јарарсыз говурмаја анчаг.

САЗАНДАЛАР

Дөчөл мејмун, чолаг ајы, чәп кечи
Бир улаға јолдаш олду һәр үчү.
Дөрд сәсличә бир мусиги нәғмәси,
Чалмаға һәмаһәнк олду чүмләси.
Ики каманча, ики тар тапдылар,
Бир чәмәнин үстә мәчлис јапдылар,
Отурдулар, тәрәб бәзми гурдулар,
Мизрабы тара нә гәдәр вурдулар...
Сүртдү каманчаја ајы әлләрин,
Аз галды ки, лап гопара телләрин,
Һејфа ки, чыхмады тарын сәдасы,
Учалмады каманчанын нәвасы.
Мејмун деди: — Бир дајанын, гардашлар,
Бу нөв илә отурмазлар, јолдашлар!
Каман чаланлар үз-үзә отурсун,
Гој тарчылар галхыб ајаға дурсун.
Кәлин инди нәғмәни башдан чалаг,
Даға, даша, сәһраја шүруш салаг.
Башладылар нәғмәләри чалдылар.
Јенә сәс чыхмады, һејран галдылар,
Ешшәк бағырды: — Гардашым! Тохта, дур;
Мән дујмушам илләтини бах будур:
Бизим бөјлә отурмамыз гәләтдир,
Чәркә илә дураг, о мәсләһәтдир.
Табе олду тамамиси улаға,
Амма јенә сәс кетмәди узаға,

Ишдә јенә мұнагишә башланды,
Отурмаг үстә сөзләри узанды.
Бу әснада кечди ордан бир бүлбүл,
Јалвардылар: — Сән ет бизә тәәммүл.
Биз бир нечә каманча, тар тапмышыг,
Бурда бир ишрәт мәчлиси јапмышыг.
Хаһишимиз будур, бир азча зәһмәт
Чәкиб, бизә отурмағы кәл өјрәт.
Бүлбүл деди: — Бунлар илә кар ашмаз.
Бу баш, гулаг каманчаја јарашмаз.
Мусиги — бир зөвг истәјир бу сән'әт.
Бир дә кәрәк елмли габилијјәт.
Сиздә ки, јохдур бунлардан бир әсәр,
Бош јерә зәһмәт чәкмәјин мұхтәсәр.

ЈАРПАГЛАР ВӘ КӨҚЛӘР

Јаз күнүјдү, ағачда јарпаглар ојнашырды,
Әсдикчә, дан јелилә кизли пычылдашырды:
— Сәһәр, ахшам күнәшдән узандыгча көлкәмиз
Дәрәләрә сәринлик верән кимдир? Бизик, биз!
Биздәндир бу ағача көркәм, көзәллик, вүгар
Нејләрди биз олмасаг? Тә'рифә һаггымыз вар!
Јолчу, чобан инләркән ал күнәш пәнчәсиндә,
Онлары ким горујур өз сәрин көлкәсиндә?
Бу јарпаглар дејилми кејф үчүн ахшам, сәһәр
Чобанлары чағырыр түтәјилә бәрабәр?
Ал шәфәгләр сөкәркән уча дағлар башындан,
Көлкәмиздә һәр сәһәр гушлардыр шаггылдајан
Сиз дә һаггы данмајын, һәр сәһәр, еј дан јели,
Анчаг бизимлә кечир күнүнүз әјләнчәли.
Вүгарлы бир сәс кәлди гара торпаг алтындан:
— Бизә дә бир «сағ олун!» демәк олмазмы, јаран!
Уча ағач башында хышылдады јарпаглар:

—Кимдир бөjlә данышан? Бу чәсарәт кимдә вар?
Киминдир бу көзәллик? Киминдир бу көлкәләр?
Кимдир тутан өзүнү бизим илә бәрабәр?
—«Бизик!»—деjә, сәс кәлди jенә торпаг алтындан.
—Танымаjырсынызмы? Бизик сизи jашадан!
Биз көкләрин үстүндә jашарыр бу jарпаглар,
Сизә һәjат биздәндир, jашаjын һеj бәхтиjар.
Арадакы бу фәрги анчаг унутмаг олмаз!
Бу будаглар jенидән jарпаг ачар кәлән jаз,
Бир күн, достлар, гуруса сизи бәсләjән көкләр,
Бу ағачдан, jарпагдан галмаз бир из, бир әсәр.

ЧӘРПӘЛӘНК

Көjә бурахылан,
Булуда галхан
Чәрпәләнк учадан дәрәjә бахды,
Кәпәнәjи көрүб өзүндән чыхды.
«Күчлә көрүнүрсән!—Гышгырды:—Инан:
Боjнуна ал, һәсәд чәкирсән jаман
Мәним чох учадан учмағыма сән.»
«Һәсәд? Хеjир, әсла
Доғру демирсән!
Өзүн һагда белә дүшүнмә һаһаг!
Сапа бәнд едилиб учарсан анчаг.
Елә һәjат нәjә кәрәк, аj көзүм,
Хошбәхтликдән узаг һәjатдыр дүзү;
Мән исә учадан учмурам, нә гәм;
Бунун әвәзиндә
Беләдән-белә
Һараjа истәсәм уча билирәм;
Ахы сәнин тәк—
Әjlәндирмәк үчүн
Башгаларыны,
Мәним шыггылдамаг нәjимә кәрәк».

ГУ ГУШУ, БАЛЫГ ВӘ ХӘРЧӘНК

Јолдашлар арасында jохса разылыг әjәр,
Онларын ишләри дә jахшы олмаз, пис кедәр,
Бу ишин хеjириндән әзабы олар артыг.

Күнләрин бир күнүндә Гу гушу, Хәрчәнк, Балыг
Јүклү бир арабаны чәкмәjә киришдиләр,
Һәр үчү арабаjа гошулдулар бәрабәр.
Чалышдылар, араба һеч тәрпәнмәди, анчаг
Чох да ағыр деjилди jүк онларчын, амма бах:
Гу гушу булудлара галхмаға чан атырды,
Хәрчәнк кери кедирди, Балыг суjа дартырды.
Онлардан ким һаглыдыр, ким һагсыздыр—нә биләк,
Амма өз jериндәдир араба бу вахтадәк.

КӨЛМӘЧӘ ВӘ ЧАЈ

Чаjа гоншу Көлмәчә:
«Сәнә көз jетирдикчә—
Деди—Елә ахырсан!
Сөjlә, доғруданмы jорулмурсан, бачычан?
Үстәлик дә
Һәмишә:
Јүк илә долу, ағыр кәмиләр үздүрүрсән,
Узундраз саллары гоjнунда кәздирсән.
Һәлә саjсыз-һесабысыз гаjыглары демирәм,
Әл чәк белә һәjатдан, бил ки, сөзүм доғрудур,—
Сәнин jеринә олсам, мәни гурудармы гәм,
Сәнә баханда, мәним бәхтим чох уғурлудур!
Әлбәттә ки, узағам шан-шәрәфдән, шөһрәтдән,
Бүтүн хәритә боjу узаныб кетмирәм мән,
Һансыса бир гусилчи ешгимә чалыр нәғмә:
Дүзү, бош шеjдир бунлар!
Әвәзиндә лил басмыш jупjумшаг саһилләрдә,

Агалартэк, пэргудан мэним раһат јерим вар,
Узаныб бу кушэдэ,
Күн сүрүрэм нэш'эдэ;

Нэ кэмидэн, нэ салдан хофланарам бир кэрэ,
Гајығын ағырлығы нэ гэдэрдир билмэрэм;
Эн узағы һэрдэнбир
Күлэк јарпаг кэтирир,

Суларымын үстүндэ ләпәләнир хәфифчә,
Бу гајыгысыз һәјаты тапмаг олар, де нечә?
Үзәримдән өтүшән күләкләр архасындан
Тәрпәнмэдән, көјләрә бахырам заман-заман,
Хумар-хумар дүшүнүб, философлуг² едирәм». —
Чај чаваб верди бу дәм:

«Ахар су паклығыны һәрәкәтијлә сахлар?
Мэним дә белә бөјүк чаја чеврилмәјимдә,
Борчлујам динчлик билмәз даима һәрәкәтә.
Эвәзиндә ил боју,
Бол олур тәмиз сујум,

Фајда вериб, чатырам һәм дә шана-шәрәфә,
Бүтүн эсләр боју ахачағам бәлкә дә,
Анчаг сән олмајанда, сәни ахгаран һаны,
Чәкән дә олмајачаг бирчә дәфә адыны».
Дүз чыхды Чајын сөзү: елә ахыр инди дә
Јазыг Көлмәчә исә гуруду илдән-илә

Бүрүнәрәк ләһмәјә,
Басды алаг, гумоту,
Эн нәһәјәт гуруду.

Әкәр фајдасы јохса, исте'дад күндән-күнә
Зәифләјәрәк солар,
Тәслим едиб өзүнү күнбәкүн тәнбәллијә,
Фәалијјәтсиз олар.

ТРИШКАНЫН ХАЛАТЫ

Тришканын халаты јыртылды дирсәјиндән
Деди:—Чәтин иш дејил, ону дүзәлдәрәм мән!
Голларындан бир гарыш кәсиб салды дирсәјә.
Деди:—Јамаг да олса, инди јарар кејмәјә,
Дирсәк өртүлдү, анчаг, ачыгда галды голлар.
Бунунчун дәрд чәкмәјә, јарамаз нә ајбы вар!
Јахын, узаг, дост, дүшмән она күлүрдү анчаг.
Буну көрүб Тришка деди:—Дејиләм ахмаг.
Дүзәлдәрәм буну да, көзәл тәдбир төкәрәм.
Тришканы горхутмаз јамаг гол, јамаг дирсәк.
Халатын өн вә арха этәјини кәсәрәк,
Голларына јамады. Халат олду архалыг,
Бахмајараг көдәкдир, севинирди о артыг.
Һәјатда чох көрмүшәм Тришка тәк адамлар
Долашанда ишләри дүзәлтмәјә чан атар.
Тришканын халаты илишәр әлләринә,
Көрәрсән көз чыхарыр гаш гајырмаг јеринә.

ЧИЧӘКЛӘР

Пәнчәрәнин ичиндә чичәкләрлә јан-јана
Гајырма күлләри дә гојмушдулар күлдана.
Бу гајырма күлләрдә әлван көзәллик варды
Тамаша едәнләрин үрәјини охшарды.
Бир јағыш јағды бирдән
Сахта күлләр јер-јердән
Јупитерә јалварды:—Бу јағышы дајандыр!
Зыға батыр күчәләр, чох јамандыр бу андыр.
Динләмәди онларын бу бош јалварышыны,
Зевс ујмады бош сөзә, јағдырды јағышыны.
Булуд гачды сәмадән, чанланды шән тәбиәт.

Чәмәнләрә, отлара јағыш верди тәрәвәт
Күлданын ичиндәки чанлы күлләр ачылды,
Көзәлләшди, онлардан чох әтирләр сачылды.
Лакин сахта күлләрин рәнки јағышдан солду
Артыг онлар солухуб чөлә атылмыш олду.

Исте'дадлы оланлар тәнгиддән ачыгланмаз,
Сахта чичәкләр кими тәнгиддән горхар ганмаз.

КӘНДЛИ ВӘ ИЛАН

Илан деди кәндлијә:—Кәл мәни евә бурах!
Бош-бошуна кәзмәјим... иш саһиби олум, бах
Сиздә дәјәлик едим, мәнә хошдур ишләмәк
Дадлы олур әмәклә чөрәк газаныб јемәк
Әзиз достум, кәл лүтфән сөзүмү рәдд ејләмә.
Бу доғрудур иланлар верилиб пис гәләмә
Гәдимдән барәмиздә шајиә бурахырлар.
Инсанлар иланлара башга көзлә бахырлар.
Елә дүшүнүрләр ки, илан мәнәббәт билмәз,
Гоһумлуг, мәнрибанлыг, јахынлыг, үлфәт билмәз
Һәтта өз ушағыны белә иланлар јејир.
Бәлкә дә бу сөзләри сөјләјәнләр дүз дејир.
Писләрлә бир сыраја гојулмарам мән анчаг
Олмамыш индијәчән мәним адәтим санчмаг
Мән билсәм ки, зәһәрсиз өтүшәр, кечәр ишим,
Дејәрдим чыхарылсын һәтта бу зәһәр дишим.
Бу дүнјада ән јахшы бир иланам мән инан
Сәнин өвладларына оларам чох мәнрибан.
Кәндли деди:—Сөзүнүн јох бәлкә дә јаланы
Лакин бурахмарам мән өз евимә Иланы.
Иланла үлфәт етмәк обада олар адәт.
Вермәз јахшы нәтичә, төрәнәр мин фәлакәт.
Бир јахшынын далынча јүз јаман илан кәләр

Санчар оғул-ушағы көрпәләр зәһәрләнәр.
Сәнинлә бир јашамаг мүмкүн дејил, әзизим,
Ән јахшы илан белә дүшмәнимиздир бизим.
Иланларын ичиндә әсла олмаз әсили.
Аталар, мән сизинчин јазмышам бу тәмсили.

МАРАГ ЕДӘН

— Хош көрдүк, әзизим, һардан кәлирсән?
— Музејдән, үч саат кәзмишәм, билсән,
Мән нәләр көрмүшәм, едәрсән һејрәт.
Инан ки, мәндә јох о һүнәр, гүввәт
Һамыны данышым, башга шејдир бу.
Мә'чүзә сарајы дејилсә доғру—
Тәбиәт зәнкинмиш, онда нәләр вар.
Көрдүм чешид-чешид гушлар, һејванлар;
Чүрбәчүр әл-әлван ганадлы бөчәк:
Бәнәкли, бәнәксиз бир чох кәпәнәк.
Елә бил мәрчан ја зүмрүд парылдар
Чүрбәчүр балача шух учағанлар
Хырдадыр бир топлу ијнә башындан.
— Фили дә көрдүнмү? Нә бөјүк һејван.
Һәр көрән зәнн едир бир дағ гаралыр.
— Орда фил вармыдыр?
— Вар, достум, вардыр.
— Доғрусу мән она фикир вермәдим,
Јох, фили көрмәдим, достум, көрмәдим.

ШИР ОВДА

Ит, Шир, Түлкү, Чанавар
Ән јахшы гоншудулар,
Бир-бирилә

Мүхтәсәр

Әндү-пейман етдиләр:

Нејванлары бирликдә тутачаг, овлајачаг

Тән бөлүшүб һәрәси өз пајыны алачаг.

Билмирәм нә илә, нечә, нә сајаг

Түлкү бир маралы гамарлајараг,

Тез хәбәр көндәрди јодашларына,

Ову бөлүшмәкчин,

Дурмајыб, јәгин

Кәлсинләр тезликлә онун јанына:

Ов әнтигә иди!

Һамысы кәлди,

Лап Ширин өзү дә тәшриф кәтирди;

Сазлајыб чајнағыны,

Әлини, ајағыны,

Јолдашларына бир нәзәр јетирди.

Бөлкүјә башлајыб,

Һамыны сајыб

Сөјләди: «Демәли, дөрдүк гардашлар,

Ову дөрд јерә дә бөлсәк дүз олар.

Инди кәлин бөләк! Бахын, достларым:

Бу һиссәни

Шәртә көрә апарым;

Буна шәкк-шүбһә олмаз кәрәк ки,

Бу һиссә дә чатар мәнә Шир тәки;

Бу һиссә дә мәним, чүнки һамыдан

Күчлү, гүввәтлијәм, о, јердә галан

Һиссәјә әл вуран, дејим ки, анчаг,

Отурдуғу јердә сағ галмајачаг».

ДЕМЈАНЫН ШОРБАСЫ

—Бујур дурма гоншучуғаз!

Һәвәслә је, даһа бир аз...

—Тохам боғазыма гәдәр.

—Бир габ даһа вермәз зәрәр.

Дадлы шорба иштаһ верир.

—Үч габ једим.

—Һесаб нәдир?

Олса бир азча иштаһан,

Бошалачаг долу газан,

Јағлы балыг, јағлы шорба,

Сапсары санки кәһрәба.

Көзәл бишмиш, һәм дә сазан,

Је, әзизим, балыглардан.

Арвад! Сән хаһиш ет, паһа,

Чох дадлыдыр бир габ даһа.

Белә гонаг етди Демјан

Гоншу Фокда галмады чан;

Сон күчүнү топлајараг

Једи гуртарды бир сајаг.

Чох севинди буна Демјан,

Деди:—Гоншу, сәни инан

Чох бәјәндим, лоғалары

Көзүм јох көрмәјә, бары,

Бир бошгаб да шорба ашыр,

Јазыг Фок бу ишә чашыр.

Әлдән дүшүр о јарымчан,

Папагыны алыр бурдан.
Гачыр кедир; бир дэ Демјан
Көрә билмэз ону инан.

СИЧАН ВЭ СИЧОВУЛ

«Гоншу, хош хэбэрдэн вардыр хэбэрин?—
Гачыб Сичовула сөjlэди Сичан:—
Пишик чајнагына кечибдир Ширин,
Белэ сөjlэјирлэр, динчэлдик, ај чан!»

Сичовул сөjlэди:

«Көзүм ишыгы,

Бош јерэ севинмэ ушагсајағы!
Ширин чајнагына кечирсэ Пишик,
Ону дири удар истэсэ Пишик:
«Јохдур—буну јахшы ган,—
Пишикдэн күчлү һејван!»

Чох көрмүшэм буну мэн,
Гачырмајын нэзэрдэн;
О кэсдэн ки, бэрк горхур
Һэјатда горхаг фағыр,
Саныр һамы о кэсэ
Онун көзүjlэ бахыр.

СЫҒЫРЧЫН ВЭ КӨЈЭРЧИН

Тэлэјэ дүшмүшдү бир күн Сығырчын
Чырпынырды јазыг хилас олмагчын.
Көз јумуб фағырын бу мэлалына,
Күлүрдү Көјэрчин ағыр һалына.

Дејирди:—Бир утан, гызар ишиндэн,
Тэлэјэ дүшмүсән күндүз вагты сән.
Чүр'этлэ сөjlэјэ билэрэм һеч кэс
Мәни сәнин кими алдада билмэз.
Бу сөзү сөjlэјиб битирмәмишди
Ансызын өзү дэ тэлэјэ дүшдү.

Доғру дејиблэр ки, күлмэ гоншуна
Әзизим, сәнин дэ кэлэр башына.

ДАШ ВЭ БӨЧӘК

Даш зәмидән јағыша бахыб деди:«Әлһәзәр!
Көр бир нә һарај салыб, нәзакәтдән бихәбәр!

Һәлэ бир ишә бах сән,

Һамы күлүр севинчдән.

Елэ бил гаршылајыр ән әзиз бир гонағы.

О, нә еләјиб ахы?

Ән чоху ики, ја да үччә саат јағачаг,
Мән бојда шәхсијјәти һамы унудуб анчаг!

Өтүб кечмиш әсрләр,

Мән бурдајам сәрасәр:

Һәм дэ чох тәвазөкар,

Ағыр тәбиәтим вар.

Һара атсалар мәни, дүшүб галырам орда.
Анчаг ешитмәмишәм гуруча бир «сағ ол» да.
Көрүнүр наһаг јерә кәзмир елдэ бу сөһбәт:—
Олмајыб, олмајачаг бу дүнјада әдаләт».

«Сус!—деди Даша Бөчәк:—

Нә гәдәр аз јағса да, јағыш сәпәләнәнтәк,
Сусузлугдан гурујан кениш зәми суланыр,
Әкинчинин гәлбиндә үмид чырағы јаныр.
Көрдүјүн бу зәмидә сән артыг јүксән анчаг».

Бә'зиләри бу сајар,
Өјрәнәрәк,—гырх илдир—дејир—хидмәтдәјәм мән.
Анчаг бу даш тәк ондан олмајыб, фајда көрән.

МЕЈМУН ВӘ КҮЗКУ

Көрдү өз шәклини Мејмун күзкүдә.
Ајыны дүмсүклә вурду:—Вај дәдә!
Кирвә, бир бура бах. Белә дә мурдар—
Белә дә бәдһејбәт бир сифәт олар?
Бурнуна, ағзына бах инан ки, мән
Она бәнзәсәјдим түк гәдәр, дәррдән
Чатлајыб өләрдим. Ет, кирвә, играр
Бах бөјлә чиркинләр ичимиздә вар!
Бизим танышлардан беш-алты нәфәр
Онлары бармагла сајарам әзбәр.
Күләрәк Мејмуна сөјләди Ајы:
—Гој галсын, сајма кәл, бура бах, дајы!
Јахшысы—әввәлчә өз үзүнә бах!
Фајдасыз галды бу мәсләһәт анчаг.

ҺҮНҮ ВӘ ЧОБАН

Күвәниб итләрә јатмышды чобан,
Чыхды кол-кос арасындан бир илан.
Сүрүнүрдү о зәһәр сачмаг үчүн,
Чобаны мәһв еләјиб санчмаг үчүн.
Һәр кичик ағчаганад көрдү буну,
Вар күчилә чобаны санчды һүнү.
Диксиниб бирдән ојанды јухудан...
Тутду әввәл һүнүнү әзди чобан.

Сонра да мәнв еләди гыврыланы,
О зәһәр сачмаға кәлмиш иланы.

Аз дежилдир белә тимсаллар, әкәр,
Күчлүжә јахшылыг етсә нә гәдәр
Күчсүзү мәнв едәчәк күчлү јенә,
Һүнүнүн һалы бир ибрәтди сәнә.

ШИР ВӘ ЧАНАВАР

Көрпә гузу јејирди сәһәр һаһарында Шир;
Күчүк исә кәзишир,
О, сүфрәнин башына доланырды анбаан,
Ширин једији әтдән,
Ширин чајнағы алтдан
Бир парча әт гопардыб, күчүк чыхды арадан;
Бу һал, зәррә
гәдәр дә
Мә'јус етмәди Ширин.
Күчүк һәлә чаванды, ағлы бир шеј кәсмирди.
Буну көрүб, дүшүндү өзлүјүндә Чанавар,
Шир белә фағырдыса онда һардан күч олар:
Нијә дүшсүн горхуја,
Чанавар јахынлашыб, әл узатды гузуја.
Ди кәл ки, Чанаварын
Көр башына кәлди нә:
Өзү бир анда Ширин чеврилди хәрәјинә.
Шир ону парчалады: «Һә, достум, дејә-дејә—
Наһаг бахыб күчүжә,
Дүшүндүн ки, сәнә дә елә үз верәрәм мән.
Онун ағлы кәсмир, сән исә күчүк дејилсән».

АСЛАН ВӘ ТҮЛКҮ

Түлкү көрмәмишди өмрүндә Аслан,
Илк дәфә Асланы көрдүјү заман.
Горхудан о гәдәр артды һәјчаны,
Аз галды ајрылсын бәдәндән чаны.
Бу ишин үстүндән кечди бир мүддәт,
Икинчи көрүшдә дүјмады дәһшәт.
Үчүнчүдә һәтта сәһбәт ејләди,
Асланла јахындан үлфәт ејләди.

Инсанын да белә бир хисләти вар.
Көрмәдикләрини дәһшәтлә санар.

БУЛУД

Гураглыгдан
Чадарланан
Торпаг үстдән өтдү бөјүк булуд топасы,
О гыјмады бары бура бир дамчы салсын.
Анчаг кедиб кур јағышла дәнизә јағды,
Сәхавәтли олмасыјла
Өјүндү Даға.
Дағ ејһамла бу вахт онун үзүнә бахды.
«Сөзүм јох даһа,
Сөјлә кимә хејир верди хејирхаһлығын?—
Һеч һалына јанмадын о торпаг јазығын!
О чөлләрә төксә идин јағышыны сән.
Ад алардын,
Газанардын
Ачлыг чәкән вилајәтин алгышыны сән;
Достум, анчаг дәниздә
Су бол, болдур сәнсиз дә.

БАХТ ВЭ ДИЛЭНЧИ

Чијиндэ чох үзкүн көһнэ бир торба.
Кедирди бир јохсул диләнчи баба.
Шикајет едирди өз талејиндән
Дејирди бу ишдән һејрәтдәјәм мән:
Көзәл сарајларда јашајанлар вар
Онларын башындан ашыб дөвләт, вар.
Чибләри гызылнан долудур, фәгәт
Ачкөзләр јенә дә ахтарыр сәрвәт.
Бә'зән дә көрүрсән тамаһкарлыгдан
Варыны итирир, даркөз гудурған,
Чәкир чох зәрәрләр бошалыр чибі.
Мәсәлән, бу евин көһнә саһиби
Кетди тичарәтә, пул газанмаға
Варланды нәһајәт олду бир аға.
Инди кәрәк көзәл өмүр сүрәјди.
Алвердән әл чәкиб хош күн көрәјди.
Өзүндән сонра да гојајды дөвләт.
Бунун әвезиндә күддү мәнфәәт.
Киши һарынлыгдан көр нә гудурду,
Јазда кәмиләрә хејли мал вурду,
Јоллады алверә, пул газанмаға
Ки, артсын сәрвәти дөнсүн бир даға.
Сынды кәмиләри, маллары батды,
Вар-јоху дәнизин дибинә јатды.
Инди нә дөвләти, нә дә малы вар,
Өзүнү јухуда көрүр сәрвәтдар.
Илтизамчылыгла башга бир нәфәр
Пул јығды бир милјон халис күмүш, зәр.
Ики милјон етмәк истәди буну
Һеч-пуч олду кетди һәрифин сону.
Мүхтәсәр чох-чохдур бу мисаллардан,
Иш вахты танынар намуслу инсан.
Бахт кәлиб бу заман јетишди бирдән
Деди:—Гоча, сәни ахтарырдым мән
Бол гызыл јығмышам сәнә, бирчә бах!

Торбаны ач, достум, бир шәрт вар анчаг:
Индидән дејирәм буну ајдын бил,
Торбандан нә дүшсә олачаг зибил.
Биз кәрәк бу шәрти сахлајаг мөһкәм,
Одур тамаһыны ејлә бир аз кәм.
Көһнәдир, сүзүкдүр сәнин бу торбан
Әкәр бу торбаны хејли долдурсан
Јыртылар... Гочанын күлдү көзләри,
Севинчдән елә бил көрмүрдү јери.
Торбасыны ачды... сәхавәтли әл
Јағыш кими төкдү пулу әлбәәл.
Торба ағырлашды...
—Бәсдир?
—Төк бир аз!
—Бах торбан үзүлүб.
—Горхма, јыртылмаз!
—Сән лап варландын ки...
—Төк, төк бир гәдәр.
—Торбан лап партлајыр!
—Төк, давам едәр,
—Бир чимдик дә төк.
Бирдән бу заман
Гызыллар төкүлдү ахды торбадан.
Хәзнә күлә дөндү, бахт да јохалды.
Диләнчи јенә дә диләнчи галды.

АЛТЫНЧЫ КИТАБДАН

ГУРД ВӘ ЧОБАНЛАР

Гурд гојун архачынын јанындача дајанды,
О чәпәрдән бојланды,
Көрдү—ән јахшы гочу өзләринә сечәрәк,
Чобанлар сакит-сакит биширир ләзиз јемәк.
Итләрсә узаныб, мәст,
Бахыр динмәз-сөјләмәз.
Үз чевириб бу јердән, гурд керижә дөнәндә,
Һејрәтлә пычылдајыб, сөјләди өзлүјүндә:
«Еһ! Бурда нә һај-һарај салардыныз, ај итләр,
Чобанлар етдијини мән еләсәјдим әкәр!»

ГУРД ВӘ ДУРНА

Гурд тамаһкар олур, кимдир билмәјән?
Јејәркән сүмүјү ајырмаз әтдән.
Бир бәла тохунду бир Гурда: сүмүк
Галды боғазынын ичиндә димдик.
Удгуна билмәди, нәфәс даралды,
Өлүмү көзүнүн өнүнә алды.
Бахтындан јахында көрдү бир Дурна
Чағырды, дәрдини анлатды она.
Јалварды:—Јетишир өмрүнүн сонун!
Гуш, Гурдун ағзына сохур бурнуну
Сүмүјү чыхарыб, гуртарды иши.

Сонра музд истәди. Јыртычы вәһши
Бағырды:—Мәнимлә әјләnmәк олмаз!
Һәлә музд истәјир, нашүкүр, ганмаз!
Јетмәзми, башыны а нанкор һејван,
Саламат гуртардын мәним ағзымдан?
Рәдд ол, кет бурадан, архана дөнмә,
Көзүмә һеч јердә бир дә көрүнмә!

ГАРЫШГА

Күчлү, гүввәтли бир Гарышга вармыш,
Гәдимдә беләси аз тапылармыш:
Тарихчәси дејир бу Гарышганын,—
Асан галдырармыш ики арпаны!
Чүр'әтдән дә она јох имиш чатан,
Гаршысында бөчәк көрдүјү заман,—
Башыны бәдәниндән гопарармыш о,
Һәтта һөрүмчәклә бачармамыш о.
Сонралардан елә һөрмәт газаныр,
Јувасында елә шөһрәт газаныр—
Сөһбәт кедир анчаг бу Гарышгадан.
Артыг тә'риф зәһлә төксә дә јаман,
О, гәбул еләјир буну шәст илә,
Һамыја инаныр, тәшәххүс илә
О гәдәр ујур ки, бу тә'рифләрә,
Бир күн фикирләшир, чыхсын шәһәрә
Орда да көстәрсин өз гүввәтини,
Јајсын һәр тәрәфә шан-шөһрәтини.
От долу араба кедир ки, бахыр,
Даһа дајанмајыб тез она галхыр.
Гарышганын гәлби фәрәһиндән дағ...
Гүрурла дүшүнүр: «Дәскаһ олачаг!
Бүтүн базар ахыб кәләр јәгин ки,
Јанғын сөндүрмәјә тәләсэн тәки»,

Неч ким јахын кэлмир анчаг базарда,
Нэр кэс өз ишиндэ, о да кэнарда...
Кан мэним Гарышгам жарпаг көтүрүр,
Бир жердэн башга бир жерэ кэтирир.
Кан жыхылыр, кан да галхыр ајага.
Мәһэл гојан олмур неч Гарышгаја.—
Ахыр, күчдән дүшүб сөjlәјир аста,
Арабаја јахын јатан Барбоса:

«Бары бојнуна ал, сусма бу јердэ,
Мәкәр кордур һамы сизин шәһәрдә?
Габыгдан чыхырам бурда бајагдан,
Неч кэс нэзәр салмыр мәнә гырагдан.
Мән көздән дүшмүшәм бу гэдәр јә'ни?

Бәс билмирләр, бу күн
Маһалда бүтүн
Гарышга јувасы таныјыр мәни?!»
Елэ ки, сөз кәлиб бураја чатыр,
Гарышга утаныб евә гајыдыр.

Гарышга сајағы

Бә'зән чохлаһы,
Саныр ки, дүнјада фәган еләјир:
Јох, әслинә бахсан
Јанылыр јаман,—
Тәк өз јувасыны һејран еләјир.

ТҮЛКҮ ВӘ ҮЗҮМ

Ачмыш бир түлкү кирди бир баға,
Долашды о бағы башдан-ајаға.
Бојланды, һәсрәтлә бахды һәр јана.
Гызармыш салхымлар аз галыр јана.
Нэр салхым бир дүзүм јагута бәнзәр.
Итирди өзүнү, ојнады көзләр,

Салхымлар учадыр, чатмајыр әли
Вурнухур, чырпыныр, аһ, нә етмәли?
Нә чыхсын ки, кәлмиш үзүм хошуна
Бир саат долашды бағы бошуна.
Кедиркән һәсрәтлә деди:—Үзүмләр
Узагдан көзәлдир алданыр нэзәр.
Бахсана, дәјмәмиш көмкөј горадыр,
Јејилмәк заманы онун сонрадыр.

ЗӘҺМӘТКЕШ АЈЫ

Көрдү ајы кәндли чәкир зәһмәти,
Вар әчәб асудә, асан зәһмәти сәнәти.
Әјмә әјәр, мәнфәәтилә сатар,
Пул газанар јахшы газанча чатар.
Дүшдү онун да һәвәси бу ишә,
Фикр еләди јахшыча тапдым пешә.
Кетди мешә ичрә одун гырмаға,
Шах-будағы башлады сындырмаға.
Һансы бирин басды әјә биртәһәр,
Сынды ағач, зәһмәти олду һәдәр.
Кәзди, доланды мешәни һәр тәрәф,
Хејли ағач сындырыб етди тәләф.
Көрдү ки, неч әјмә әјә билмәјир,
Сонра кедиб кәндлијә бөјлә дејир:
—Бир ишим, ај гоншу, дүшүбдүр сәнә.
Сән тары гандыр сәбәбия бир мәнә.
Мән мешәдән хејли ағач гырмышам,
Истәмишәм әјмәјә—сындырмышам.
Сөјлә бунун бирчә нәдир илләти,
Мән нә үчүн билмәдим ол сәнәти?
Кәндли деди:—Вәчһи будур мүхтәсәр,
Сәндә о шејдән әбәдән јох әсәр.
Сәбр, биликдир, бу ишин һикмәти,
Сән бачара билмәсэн ол сәнәти.

ДОНУЗ ПАЛЫД АЛТЫНДА

Бир палыд алтында Донуз дурмадан
 Дојунча, көпүнчә једи гозадан.
 Сәрин көлкәсиндә сәрилиб јатды.
 Әлини, көзүнү бир аз ојнатды.
 Бирдән фысылдајыб галхды ајаға
 Көкләри бурнилә дурду газмаға.
 Будагдан бир Гарға бағырды она:
 —Көк гырма, ағачы салма зијана,
 Көкләри гырылса ағач гурујар.
 —Гурујар, гурусун, еһ, мәнә нә вар!
 Бу ишдән раһатсыз олмарам әсла
 Мәнә бу ағачдан вармы бир фајда?
 Көкүндән гуруса уф демәрәм мән.
 Гозалардыр мәни бөјлә көкәлдән.
 Ағач дилә кәлди:—Еј нанкор һејван,
 О јоғун бојнуну көјә галдырсан,
 Көрәрсән једијин дадлы гозалар,
 Мәним будағымда битир, а јассар!
 Һәр ишдә беләдир чаһил инсанлар,
 Һәм елми, һәм фәнни едирләр инкар.
 Чәтиндир анлатмағ чаһил бир кәси:
 Дәрдијиндир елмин, фәннин мејвәси.

Көтүјүн јанында јатыб бир Илан
 Гејз илә аләмә кәсилиб дүшман.
 Иланда олмаз ки, көзәл тәбиәт
 Ону пис јарадыб әзәлдән хилгәт.
 Иландан хәбәрсиз көзәл бир Гузу
 Атылыб кәзирди чәмәни, дүзү.
 Сүрүнүб Гузуну санчды јатаған.
 Гузунун көзүндән чыхды од, думан.
 Инләјиб, Илана сөјләди:—Мәкәр
 Нејләмишдим, төкдүн ганыма зәһәр?
 Илан деди:—Көрдүм бурда кәзирсән!
 Дүшүндүм ки, кедиб мәни әзәрсән.
 Бу иши көрмүшәм сајыглығымдан.
 Аһ!—Дејиб, заваллы гузу верди чан.

Кимин ки, әзәлдән писдир хисләти,
 Һисе етмәз достлуғу, хош мәнәһәббәти.
 О, бүтүн чаһана кәсиләр јағы,
 Чалышар һамыја чәксин көз дағы.

БҮЛБҮЛЛӘР

Бир овчу бүлбүлләри тутду салды гәфәсә.
 Нәғмәкарлар охујуб верди бурда сәс-сәсә.
 Бүлбүлләр истәјирди кәзсин чәмәндә, бағда,
 Зинданда гәлб ачылыр, олмајыр охумағ да.
 Әлач јохду, бә'зиси дәррдән кәлиб фәғанә,
 Бә'зи дә дарыхмагдан охујурду тәрәнә,
 Бүлбүлләрин ичиндә бири лап дарыхырды.
 Јардан ајры дүшмүшдү, мәнбәс ону сыхырды.
 Ган-јаш төкүб гәфәсдән бахырды чәмәнләрә,
 Кечә-күндүз батырды заваллы гуш кәдәрә.

Бирдэн дүшүнүб деди:—Фикирдэн бир шеј чыхмаз,
Ахмаг төкөр көз јашы, ағыллыны гэм сыхмаз.
Чэтинликдэн чыхмагчын ахтарар элач тапар.
Мәһбәсдән гуртармаға мәним бачарығым вар.
Этимизи јемәкчин овчу тутмајыб бизи.
О динләмәк истәјир гәлб ачан нәғмәмизи.
Мән овчуја охусам көнүл ачан нәғмәләр
Сәсим тә'сир еләјәр, нәғмәмдән хошу кәләр,
Инсаф едиб бурахар мәни дәмир гәфәсдән.
Азадлыға чыхарам, гуртарарам мәһбәсдән.
Бүлбүл белә дүшүндү, учалтды шән сәсини
Сәһәрдән ахшамачан охуду нәғмәсини.
Бу тәдбирин нәһајәт чох пис олду тә'сири.
Гуртармады бәладан, әсарәтдән әсири,
Пис охујан гушлары овчу ејләди азад.
Онлар учду чәмәнә көнүлләри олду шад.
Мәним јазыг бүлбүлүм охудугча гәфәсдә
Овчу ону даһа бәрк сахлајырды мәһбәсдә.

ИКИ ИТ

Сәдагәтлә ағанын һәјәтини горујан
Барбос, достуну көрдү пәнчәрәдә накаһан.—
Гыврым түклү, балонка чинсиндән олан Жужу,
Назбалышын үсүндә наз илә отурмушду.
Она сығал чәкәрәк,
Намы әвизләјирди ән јахын гоһум тәк.
Јазыг-јазыг бахараг,
Һәтта ағламсынараг
Пәнчәрәнин алтында Барбос сејр етди ону,
Зинкилдәди, тулланды, булады гујруғуну:
«Һә, Жужутка, нечәсэн,—
Ағалар сарајына дүшән күндән сөјлә сән?
Јадындамы, көһнә дост, һәјатда һәр икимиз

Нә гәдәр корлуг чәкиб, нечә ач галмышыг биз
Һәлә мәнә сөјлә сән,
Инди нә иш көрүрсән?»

Жужутка верди чаваб: «Бәхтијар күнләрим вар,
Талејимдән шикајәт ејләсәм, күнаһ олар.

Бир ағам вар, көзүнүн үстә бәсләјир мәни,
Елә истәјир мәни!—
Кефим көк, дамағым чағ,

Јемәк-ичмәјим күмүш габларда олур анчаг.
Әјләндириб ағамы, арада јоруланда,
Бәләширәм халчаја, узанырам диванда,

Сән нечә јашајырсан?»

Тәрпәдиб гујруғуну

Саллајараг бурнуну,

Дилләнди Барбос бу ан:

«Јенә әввәлки кими ач-јалавач галырам,
Дөзүрәм сојуглара,

Әсиб, мурмуч олурам.

Мүлкүнү горујурам ағанын јәјда, гышда...
Һасар дибиндә јатыб, исланырам јағышда.

Мән јерсиз һүрсәм әкәр,

Мөһкәм көтәкләјирләр.

А Чужу, бәс сән нијә

Чатдын бәхтәвәрлијә?!

Әввәлки тәк зәифсән,

Балачасан ахы сән.

Көрүнүр наһаг јерә чыхырам мән габыгдан?
Сәнин хидмәтин нәдир?»

Жужу күлдү бу заман:

«Хидмәтим?! Ә'ла ишдир! Кәзирәм аста-аста
Дал ајагларым үстә».

Чохлары хошбәхт саныр өзләрини ки, нә вар,
Анчаг дал ајаглары үстә кәзирләр онлар.



ПИШИК ВӘ БҮЛБҮЛ

Пишик тутду Бүлбүлү,
Алды чајнағларына,
Жазығы сыха-сыха, дил төкүб деди она:
«Бағча-бағымын күлү!
Ешитмишәм, һәр јердә нәғмәнин тә'рифи вар,
Сәнлә бир чәркәдәдир ән јахшы охујанлар.
Түлкү ләләм дејир ки,
Нә вахтдандыр, сәндәки
Хош нәғмәли кур сәсдән, ешидәнләр һәзз алыр,
Чобанлар һејран галыр.
Елә мәним өзүм дә
Гулаг асардым сәнә.

Елә чырпынма; достум, тәрслији бурах, оху;
Горхма; мәгсәдим сәни јемәк дејилдир ахы,
Нәғмәни өт, бурахым сәни мән азадлыға.
Ганад чалыб, учуб кет мешәјә, ағачлыға.
Мусигијә рәғбәтим сәнинкиндән аз дејил
Мијолдајыб јатырам чох вахт, буну јахшы бил».
Мәним јазыг Бүлбүлүм ди кәл ки, бу арада
Күчлә нәфәс алырды Пишијин чајнағында.
«Јахшы, нолар?—сөјләјиб Пишик динди јенидән:—
Бирчә ағыз оху сән».

Чајнағыјла әлләширди мүғәннимизсә бу вахт,
Охумаг әвәзинә чијилдәјирди анчаг.
Пишик деди, ејһамла она күлүмсәјәрәк:
«Бу сәс илә мешәни һејран гојурдун демәк?—
Һамынын сәһәр-ахшам тә'риф етдији кур сәс
Сөјлә көрүм, һаны бәс?

Чајнағымда чијилтин дарыхдырды лап мәни.
Нә сәсини бәјәндим; нә дә ки, дост, нәғмәни,
Јох әввәли, ахыры; тә'риф дејән, алдадыр,
Дишимә чәким, көрүм әтин нечә, дадлыдыр?!»

Пишик сөјләдији тәк
Једи јазыг Бүлбүлү лап сон ләләјинәдәк.

Өз фикрими лап ајдын дејим гулағыныза?
Нә гәдәр дә хош олса
Дүзү, бүлбүлүн сәси,
Пишијин чајнағында хоша кәлмәз нәғмәси.

БАЛЫГЛАРЫН РӘГСИ

Варлы вә күчлүләрин
Әлләриндән
Дад едән,
Мәһкәмәләрә кәлән
Шикајәтдән, килејдән,
Шир чошуб, өз сәбрини боға билмәјир даһа.—
Чыхыр мағарасындан мүлкләринә бахмаға
Онун кетдији јолда бир кәндли очаг чатыр,
Тутдуғу балыглары гызмыш таваја атыр.
Дујуб сон анларыны,
Гуртармагчын өлүмдән биртәһәр чанларыны,
Балыгларса истидән атылырлар-дүшүрләр...
Кәндлијә гәзәб илә нәрилдәди Шири-нәр:
«Сән кимсән? Нә едирсән?!»
«Еј һамыдан күчлү чар!—дејә кәндли динди: «Мән,
Су әһлинин дарғасы,
Е'тибарлы архасы,
Бунлар исә онларын ағсаггал кәндхудасы;
Инди јығышмышыг ки, тәбрик еләјәк сизи,
Бура кәлишинизи».
«Нә, нечә өмр едирләр?
Варлыдырмы бу јерләр?»
«Бөјүк һөкмүдар, бу јер бир чәннәтдир онлара!
Һәр күн дуа едирик адил пәрвәрдикара,
Чох гијмәтли өмрүнүз узун олсун дүнјада!
(Балыгларса бу ара чырпынырды тавада).
Шир суал етди: «Јахшы, бәс нијә өзләрини,

Нијә баш-көзләрини,
Һәтта гујругларыны белә тәрпәдир онлар?»
Кәндли чаваб верди тез: «Бил ај мүдрик һөкмдар!
Сизи көрүб, севинчдән рәгс едирләр, бәли, рәгс».
Шир дарғаны бағрына басыб динмәз-сөјләмәз,
Нәзәр салды бир гәдәр балыгларын рәгсинә,
Чеврилиб, өз јолуна давам еләди јенә.

ПОЛАД ГЫЛЫНЧ

Полад гылынчын ити тижәси
Тулланты тәки
Гарышдырылды дәмир-дүмүрә,
Базара чыхды онларла биркә.
Бурда сатылды
О, бир кәндлијә.
Кәндли өз ишинә јарасын дејә,
Бир дәстәк дүзәлтди һәмән тижәјә.
Оунла мешәдә, сөзүн ачығы,
Мәним кәндлим сојду ағач габығы,
Евдәсә талаша доғрады һәрдән.
Чәпәрдә будағы булады бирдән.
Јахуд диррик үчүн шах јонталады.
Мәним Поладым
Һеч бир ил кечмәмиш тамам пас атды,
Ушаглар ат кими миниб,
Ојнатды.
Сонра да
Комада
Скамја алтда
Атылараг галды,
Бурда узанан
Кирпи суал етди бир күн Поладдан:
«Нијә белә кечир сәнин һәјатын?
Әкәр Поладын
Һаггында кәзән
Курултулу сөзләр јалан дејилсә,

Бир десәнә,
Ејиб дејилми сәнә
Талаша доғрамаг, ағач будамаг
јахуд ушаглара ојунчаг
олмаг?»

Полад чаваб верди: «Бурда јарарсыз
Әшја тәк чүз'и иш кәлир әлимдән,
Дөјүшчү әлиндә олсан, амансыз
Силаһ тәк өзүмү кәстәрәрәм мән,
Азадаммы?
Ејиб һеч дејил,
О кәсдир, бил—
Баша дүшмүр нәјә Тарадығымы.

ТОПЛАР ВӘ ЈЕЛКӘНЛӘР

Кәминин топлары ајаға галхды,
Јелкәнләрә дүшмән көзүлә бахды.
Лиманда галдырыб бурунларыны,
Габаға вердиләр гарынларыны,
Үз тутуб сәмаја курлады Топлар:
«Ај халиг, белә дә һагсызлыг олар?
Һарда көрүнүб ки, дуруб үз-үзә
Чир-читдән јаранан,
Сапла јаманан
Јелкән истә'дад да тај олсун бизә?
Чәтин јолда ахы нәдир Јелкәнләр?
Хәфифчә бир күләк әсәрсә әкәр,
Анчаг дөшләрини вериб габаға,
Онлар океанда чох ловға-ловға,
Бөјүк тәшәххүслә үзүрләр анчаг.
Амма биз һәр вахт
Кур-кур курлајырыг, вурушмаларда.
Көрүнсәк һарда,

Горхудан дүшмәни тир-тир әсдирән,
Өзү илә өлүм, дәһшәт кәздирән
Кәми нечә шаһлыг едәр дәниздә?

Јох! Онда биз дә
Даһа јашамарыг
Јелкәнләрлә бир,
Өзүмүз, һәр шејин,
Һәр чәтинлијин

Өһдәсиндән кәлә биләрик әлбир
Әс бизә көмәк ет гүдрәтли Борей

Тез әскинән, һей!..

Парча-парча елә Јелкәнләри сән!
Борей бу сөзләри ешидиб һәмән,
Учуб кәлди, дәрин нәфәс верди о,
Дәнизин үстүнә кәрди о.

Тез габарды сулар,
Курлады сулар,

Ләпәләр туршутду гашгабағыны,
Думана бүрүдү көјләр тағыны,
Далғалар габарыб дағ кими ашды,
Чахан илдырымдан көзләр гамашды.

Кар олду гулаглар,
Борей о ки, вар

Парчалајыб төкдү ағ Јелкәнләри,
Галмады онларын саламат јери.
Һава сакитләшди, рам олду дәниз;
Һәмин андан кәми галды Јелкәнсиз.
Ја бир далға чошса, ја күләк әссә,
Апарды кәмини һара истәсә.
Дүшмән дә үстүнү аланда бирдән,
Тәрпәнә билмәди кәми јериндән.
Кур-кур курулдајыб дүшмән кәмиси,
Ләрзәјә кәтирди бүтүн дәнизи.
Топларыјла биркә Јелкәнсиз кәми,
Суларын дибинә јатды даш кими.

Һәр дөвләт о заман гүввәтлидир ки,
О вахт гәлбә јатан, гүдрәтлидир ки,
Силаһы дүшмәни зағ-зағ әсдирир,
Јелкәнләри ону идарә едир.

ИТ ВӘ АТ

Кәндлинин бир ити, бир аты варды,
Бунлар бир һәјәтдә јејиб јатырды.
Бир күн Барбос атла киришди бәһсә.
Деди:—Бәхтин јардыр сәнин нәдәнсә,
Чохдан говулардын јохса бу евдән.
Тәкчә јер шумлајыб, сән јүк чәкирсән!
Бундан башга јохдур һүнәрин сәнин,
Хејриндән чох олур зәрәрин сәнин.
Күндүз ахшамачан гојундајам мән
Еви горујурам кечә сүбһәчән.
Раһат нәфәс алмаг билмирәм бир ан.
Ат деди:—Сөзүндә јохдур бир јалан
Анчаг әкмәсәјдим әкәр мән тахыл
Нәји горујардын сөјлә, ај пахыл?!

ЈАПАЛАГ ВӘ УЛАГ

Мешәдә јолундан чыхды Кор Улаг
(Чыхмышды мәнзилдән узаг бир јола).
Кечә ки, дүшдү,
Мәним дәлисовум чалаја дүшдү,
Нә габаға кедә билди, нә дала.
Көрән бурдан чыхмаз, о ки, кор ола.
Хошбәхтликдән кәлиб чыхды Јапалаг,
Бәләдчилик етди Улаға, анчаг,

Ким билмир ки, кечә бу Јапалаглар
Көрүр нә сајаг:

Дағы, сылдырымы, тәпәни, дүзү
Куја ки, күндүзләр сечирмиш көзү.
Мәним Јапалағым сәһәрә јахын
Дүз јола чыхара билди Улағы.
Белә бәләдчидән ажрылмаг олар?

Улаг јалвар-јахар

Етди,—Јапалаг

Онунла бир јердә олсун гој, һәр вахт.
Кәзиб долансынлар бүтүн дүнјаны.
Мәним Јапалағым ағасајағы
Улағын белиндә отурду шәстлә,
Јола дүзәлдиләр бөјүк һәвәслә.
Уғурлу олдуму көрәсән, сәфәр?
Јох, Күнәш көјләрдә доғанда сәһәр,
Јапалағын көзү гаралды,

анчаг

Тәрсди Јапалаг;

Һәр чүр мәсләһәтләр верди Улаға,
Гышгырды: «Батдагдыр, бурулма саға».

Сағда батдаг јохду,

Сол тәрәфдә ишләр даһа шулухду,
«Бир гәдәр дә сола, һә, бир аддым да!»

Паһ!—

Аһ!—

Улагла Јапалаг дүшдү учрума.

ГУРД ВӘ ПИШИК

Гурд кәндә гачырды. Кетмәјирди гонаг,
Өлүмдән гуртармаг истәјирди анчаг.
Чанынын үстүндә әсирди тир-тир
Овчулар, тазылар ардынча кәлир.

Шадлыгла кирәрди илк гапыдан Гурд.
Анчаг тапмајырды бир мәскән, бир јурд.
Чәпәрдә Пишији көрүнчә, һејван
Јалварды: —Кәл сөјлә, еј көзәл Мәстан,
Ким сизин бу кәнддә јахшы инсандыр,
Дүшмәндән кизләсин мәни, амандыр!
Бах итләр һүрүшүр, дүшмүш архама.
—Тез кет Степанын јанына, дурма!
—Билирәм, инсафлы кишидир, анчаг
Онун бир гочуну јемишәм габаг.
—Кет сығын о заман, достум, Демјана.
—Кечисини јејиб вурмушам она
Чох бөјүк бир зәрәр, мәнә кини вар!
—Кет Трофими көр, сәни о сахлар.
—Јох, кирвә, онунла көрүшмәк олмаз;
Бир гузу апардым ондан кечән јаз.
—Бу јаман... кет, Килим рәһм едәр сана.
—Ондан оғурладым јағлы бир дана.
—Көрүнүр, кирвә, сән,—сөјләди Мәстан,—
Санчмысан һамыны, ел сәнә дүшмән.
Бу јердә тапылмаз көмәјә чатан.
Ахмагдыр өлүмдән сәни гуртаран.
Сәндәдир һәр күнаһ, көмәкдән ваз кеч!
Әкдијин бар вермиш, јубанма кет бич.

ЧОБАН

Савва адлы чобанын отардыгы сүрүдә,
 (Ағанынды сүрү дә),
 Бирдән-бирә гојунлар азалмаға башлады.
 Бизим гочаг, кәдәрлә
 Кими көрдүсә, елә
 Ағламаға башлады,
 Сөз јајды ки, горхунч гурд апарыр гојунлары,
 Бир ан аман вермәдән парчалајыр онлары.
 Сөјләјирди чамаат: «Бурда һејрәтли нә вар;
 һеч гојунлара гаршы гурдларда инсаф олар!»
 Гурду хејли күддүләр.
 Гәрибәјди бир гәдәр
 Савванын собасындан
 Әскик олмурду бир ан
 Гојун этиндән бишән дадлы-дадлы хөрәкләр.
 (Бир вахт ашпаз оlanda күнаһ ишләмишди о,
 Бу кәнддә чобанлыға сүркүн едилмишди о).
 Гурда лә'нәт јағдырыб кәздиләр һәр кушәни,
 Әләк-вәләк етдиләр кәлиб, бүтүн мешәни—
 Јох иди ондан әсәр.
 Достлар! Зәһмәт чәкмәјин: гурд ахтармаг јетәр.
 Ад гурдунса да, амма
 Гојуну јејир—Савва.

Кәнддә, бајрам күнү, пәнчәрә алтда
 Күјлә һәјәтдә,
 Адәм топлашмышды.
 Чаван вә јашлы
 Чархын ичиндәки Дәләјә бахыб,
 Тәәччүб едирди.

Бу јерә јахын
 Бир Гаратојуг да ағчагајындан
 Дәләни сүзүрдү чох һејран-һејран:
 Елә шүтүјүрдү, ајагларыны
 Диггәтлә баханлар, күчлә сечирди.

Шәлә гујруғуна онун тај һаны,
 Габардыб-шишириб, гачыр, гачырды,
 Гаратојуг деди: «Ај көһнә јерлим,
 Олар сәнә бир суал верим,
 Сөјлә нә едирсән
 Ахы белә сән?»—

«Еһ, мөһрибан достум! Дүшмүшәм әлдән,
 Бөјүк бир ағанын чапарыјам мән.
 Нәфәс дә дәрмирәм һеч сәһәр-ахшам,
 Јејиб-ичмәјә дә мачал тапмырам.

Чаваб вериб белә
 Јенә сә'ј илә
 Чархы фырлатмаға башлады Дәлә.

Гаратојуг учуб: «Һә,—деди—билдим,
 Мән инди билдим,

Гачмаға гачырсан,
 Пәнчәрәдән сән
 Кәл ки, о тәрәфә кедә билмирсән»

Бир иш саһибинә бахырсан һәрден:
Чалышыр, вурушур, гырагдан көрән
Һејрәт едир.

Санки чыхыр габыгдан.
Анчаг чархда гачан
Дәлә сајағы,
Ирәлијә кедә билмир һеч заман.

ГУРДЛАР ВӘ ГОЈУНЛАР

Гојунлара күн јохду боз Гурдларын әлиндән
Тәдбир көрүлсүн дејә,
Һејванлар һөкүмәти дүшүнәрәк дәриндән,
Шура тәшкил еләди, галхсын мүдафиәјә
Гојунлары һәмишә.
Чохлу Гурд чәлб едилди һәмән шурада ишә;
Ахы бүтүн Гурдлара сөјләмәк олмаз јаман,
Гурдлар көрмүшүк, онлар сүрүјә вермиш аман,—
Сакит өтүб кечибләр отлајанда гојунлар,

Бир шәртлә тох олалар.
Бунунчун да
Шурада
Гурдлар нијә олмаја?
Сүрүнү горумагчын,
Дејин ахы нә үчүн
Гурдлар салынмалыдыр елә сыхма-боғмаја.

Чох көтүр-гој едиләр,
Дүшүндүләр бир гәдәр,
Гәти ганун гојдулар
Тәсвир едәк нечә вар:
«Әкәр Гурд бундан белә

Шулуг салса сүрүјә,
Һәр һансы бир Гојуну инчитмәјә башласа,
Һәмән Гојун Гурд илә өзү һесаблашмаса,
Һаггы вардыр ки, Гурдун бојунундан јапыша,
Мешәјә
Мәһкәмәјә
Кәтирә о, бирбаша».

Гануна сөз артыра, әскилдә билмәрәм мән.
Анчаг елә көрмүшәм: о вахтдан индијәчән

Десәләр дә ки, Гојун
Истәр чавабдеһ олсун,
Ја иддиачы олсун—
Гурдлар галмыр чәзасыз,
Кәл ки, јенә о ки вар
Мешәјә дартыр Гурдлар
Гојунлары арамсыз.

ГУГУ ГУШУ ВӘ ХОРУЗ

«Әзиз Хоруз, нечә кур, тәмкинлә охујурсан!»—

«Бәс сән, а Гугу гушу,
А көзүмүн ишығы, бир зәнкулә вурурсан,
Сәсинә чатмаз сәси мешәмиздә бир гушун!»—

«Һазырам өмрүм боју гулаг асым сәнә мән».—
«Еј көзәлләр көзәли, анд ичирәм, динмәсән,
Көзләјирәм сәбирсиз, јенидән охујасан.
Белә мәлаһәтли сәс һарадандыр, ај аман!..

Бахырсан нәсилликчә
Бојунуз вар кичикчә,
Кәл ки, нәғмәләриниз—бүлбүлү дә мат гојур!»—
«Сағ ол кирвә, мәним дә вичданла фикрим одур,

Чәннәт гушундан даһа хош, көзәл охујурсан,
Һамыја да демишәм, дејәчәјәм һәр заман».

Бу вахт Сәрчә кәнардан чивилдәди ки; «Достлар!
Бир-биринизә тә'риф десәниз дә о ки вар,
Мусигиниз
Писди, пис!..»
Көрәсән Гугу гушу
Нижә көрүр бу иши,—
Күнаһ ишләјиб нијә Хоруза тә'риф дејир?
Чүнки, елә Хоруз да Гугуну тә'рифләјир.

ГЕЈДЛӘР ВӘ ШӘРҲЛӘР

БИРИНЧИ КИТАБДАН — биринчи китаб 22 тәмсилдән ибарәтдир.

Гарға вә Түлкү (1808)—Езопун, Федранын Лафонтенин, А Сумароковун
И. Хемнитсерин тимсалларында әксини тапмыш ән'әнәви сүжет.

Гарға вә Тојуг (1812) — 1812-чи илин Вәтән мұһарибәсинә һәср олун-
муш силсиләдән. Смоленски адлы кнјаз — рус ордусунун баш команданы
М. И. Кутузов-Смоленскијә ишарә.

Сандыгча (1808)

Гурбага вә Өкүз (1808)

Мүшкүлпәсәнд Кәлин (1806)

Парнас (1808) — Русија Академијасынын јениликләрин әлејһинә чыхыш
едән әмәкдашларына истәһза едән тәмсил. Парнас — Јунан әфсанәсинә көрә
ше'р илаһәси Аполлонун јашадығы дағ.

Гурд вә Гузу (1808)

Мејмунлар (1808)

Арыгушу (1811) — рус фолклорунун мотиви әсасында јазылыб. Нептун —
Рома әфсанәсиндә дәнизләр аллаһы.

Мејмун вә көзлүк (1815)

ИКИНЧИ КИТАБДАН—икинчи китаб 23 тәмсилдән ибарәтдир.

Ит достлуғу (1815)—1814-чү илин Вјана конгресинә сатирик ишарә.
Бу конгресдә Наполеонун әлејһинә биркә дөјүшән өлкәләрин арасындакы
наразылығлар үзә чыхмышды. Орест — Јунан әфсанәсинә көрә цар Агамем-
нонун оғлу, онун јахын јолдашы Пиладын ады сарсылмаз достлуғун симасы
кими тарихдә галыб. Полкан, Барбос — ит адлары.

Бөлкү (1813) — 1812-чи илин Вәтән мұһарибәсинә һәср олунан силсилә-
дән. Тамаһкарлара истәһза.

Гурд ит дамында 1812) — 1812-чи илин Вәтән мұһарибәсинә һәср олун-
муш силсиләдән. М. И. Кутузова һәср олунуб.

Јол өтәнләр вә Итләр (1815) — мүртәчә журналистләрә истәһза.

Чырчырама вә Гарынча (1808) — бу сүжетә Лафонтенин јарадычылы-
ғында раст кәлирик.

Јаланчы (1818)—бу сүжетә А. Сумароковун вә И. Хемнитсерин јарады-
чылығында раст кәлирик.

Гаргал вә Бал арысы (1813) — Зевс — Јунан әфсанәсиндә Олимп дағында јашајан аллаһ.

Дурнабалығы вә Пишик (1813) — 1812-чи илин Вәтән мұһарибәсинә һәср олуңмуш силсиләдән. Бир нечә дөјүшләрдә мәғлуб олан бә'зи рус сәркәрдәләринә истәһза.

Гурд вә Гугу гушу (1818)—Аркадија—Јунан әфсанәсиндә хошбәхтликләр дијары.

Хоруз вә Инчи дәнәси (1809).

Кәндли вә Муздур (1815).

Арабалар (1812) — 1812-чи илин Вәтән мұһарибәсинә һәср олуңан силсиләдән. М. И. Кутузова тә'риф.

Һаким Фил (1808).

Ешик вә Бүлбүл (1811)

ҮЧҮНЧҮ КИТАБДАН—үчүнчү китаб 21 тәмсилдән ибарәтдир.

Фил вә Алабаш (1808)

Гурд вә Баласы (1811)

Ашчы вә Пишик (1813) — 1812-чи илин Вәтән мұһарибәсинә һәср олуңмуш силсиләдән. Тәмсилдә рус ордусунун бә'зи рәһбәрләри тәңгид олуңур.

Аслан вә Ағчаганад (1809) — Ахиллес (*Ахилл*) — Троја мұһарибәсинин гәһрәманы. Онун икидлји Гомерин (*Омирин*) «Илиада»сында өз әксини тапыб.

Ағач (1816).

Газлар (1811) — рәвајәтә кәрә, газлар сәс салараг ромалыларә һалларың Ромаја һүчуму һагғында хәбәр вермишдиләр.

ДӨРДҮНЧҮ КИТАБДАН—дөрдүнчү китаб 20 тәмсилдән ибарәтдир.

Сазандалар (1811) — тәмсилдә һөкүмәт Шурасының дөрд департаменти арасында олан наразылыглары ишарә едилір.

Јарпаглар вә көкләр (1811)

Чәрпәләнк (1814)

Гу гушу, Балыг вә Хәрчәнк (1816) — тәмсил һөкүмәт Шурасының департаментләри арасындакы наразылыглары ишарә едир.

Көлмәчә вә Чај (1816) Гусличи—гусли мусиги әләгини чалан.

Тришканың халаты (1815) — Гәјјумлар шурасында мүлкләрини кирајәә гојанларә истәһза.

Чичәкләр (1816)

Кәндли вә Илан (1813)—ејни сәрләвһәли орижинал тәмсилләр алтынчы вә једдинчи китабларә дахил едилибләр.

Мараг едән (1814)—Крыловун муәсиринин јазысында әксини тапан факт әсасында јазылыб.

Шир овда (1815) — рус фолклорунун мотиви әсасында јазылыб.

БЕШИНЧИ КИТАБДАН—бешинчи китаб 26 тәмсилдән ибарәтдир.

Демјаның шорбасы (1813)—«Рус кәламыны севәндәр чәмијјәтинин ичләсларының бириндә баш вермиш һадисәнин әсасында јазылмышдыр.

Сичан вә Сичовул (1816).

Сыгырчын вә көјәрчин (1816).

Даш вә Бөчәк (1816).

Мејмун вә Күзкү (1816).

Һүнү вә Чобан (1816).

Шир вә Чанавар (1816).

Аслан вә Түлкү (1819).

Булуд (1815)—өз мөвгејини күдән дөвләтлиләрә истәһза.

Бахт вә Диләнчи (1816).

АЛТЫНЧЫ КИТАБДАН—алтынчы китаб 25 тәмсилдән ибарәтдир.

Гурд вә Чобанлар (1816).

Гурд вә Дурна (1816).

Гарышга (1819).

Түлкү вә үзүм (1809). — Лафонтенин тәмсилиндә әксини тапмыш сүжет әсасында јазылыб.

Зәһмәткеш Ајы (1818).

ЈЕДДИНЧИ КИТАБДАН—једдинчи китаб 27 тәмсилдән ибарәтдир.

Донуз палыд алтында (1825).

Илан вә Гузу (1825).

Бүлбүлләр (1825) — тәмсил чар сензурасының әлејинә јазылыб. Бүлбүл образында Крылов өзүнү нәзәрдә тутмушдур.

Ики Ит (1824).

Пишик вә Бүлбүл (1824) — тәмсил сензура әлејинә јазылыб.

Балыгларың рәси (1824) — 1 Николајын «сағ әли» кенерал А. А. Аракчејевин әлејинә јазылыб.

СӘККИЗИНЧИ КИТАБДАН—сәккизинчи китаб 23 тәмсилдән ибарәтдир.

Полад Гылыч (1830)—декабристләрлә јахынлығына кәрә сыхышдырылан кенерал А. П. Јермолова ишарә.

Топлар вә Јелкәнлар (1929)— I Николајын архаландығы һәрбчиләрә ишарә. Бореј — Шимал күләји.

Ит вә Ат (1830).

Јапалаг вә Улаг (1830) — декабрист дөврүндән сонра Русијада дөбдә олан идеалист фәлсәфәсинә истәһза.

Гурд вә Пишик (1830) — рус фолклорунун мотиви әсасында јазылыб.

ДОГГУЗУНЧҮ КИТАБДАН—доггузунчу китаб 11 тәмсилдән ибарәтдир.

Чобан (1833)—рус фолклорунун мотиви әсасында јазылыб. Савва—ад, јайылмыш рус аталар сөзүндән көтүрүлүб.

Дәлә (1833).

Гурдлар вә Гојунлар (1833).

Гугу Гушу вә Хоруз (1834) — габагчыл јазычылары тәңгид едиб бир-бирини тә'рифләјән мүртәчә журналистләр Ф. Булгарин вә Н. Греч нәзәрдә тутулублар.

КИТАБЫН ИЧИНДЭКИЛЭР

Бөжүк тэмсилчи Агил Начыјев 3

1-чи КИТАБДАН

Гарга вэ түлкү	чевирэни	А. Шауг	8
Гарга вэ тојуг	«—»	М. Сејидзадэ	9
Сандыгча	«—»	Н. Зија	10
Гурбага вэ Өкүз	«—»	А. Шауг	11
Мүшкүлпесэнд Кэлин	«—»	М. Сејидзадэ	13
Парнас	«—»	М. Сејидзадэ	15
Гурд вэ Гузу	«—»	А. Шауг	17
Мејмунлар	«—»	А. Шауг	18
Арыгушу	«—»	Н. Зија	19
Мејмун вэ Көзлүк	«—»	А. Шауг	20

2-чи КИТАБДАН

Ит достлуғу	«—»	М. Сејидзадэ	21
Бөлкү	«—»	Н. Зија	22
Гурд ит дамында	«—»	А. Шауг	23
Јол өтөнлөр вэ Итлөр	«—»	Н. Зија	24
Чырчырама вэ Гарынча	«—»	А. Шауг	25
Јаланчы	«—»	Н. Зија	26
Гаргал вэ Бал Арысы	«—»	Н. Зија	28
Дурнабалығы вэ Пишик	«—»	А. Шауг	29
Гурд вэ Гугу гушу	«—»	Н. Зија	30
Хоруз вэ Инчи дәнэси	«—»	Н. Зија	31
Кэндли вэ Муздур	«—»	А. Шауг	32
Арабалар	«—»	А. Шауг	32
Наким Фил	«—»	Н. Зија	33
Ешшэк вэ Бүлбүл	«—»	А. Шауг	35

3-чү КИТАБДАН

Фил вэ Алабаш	«—»	А. Сәһһәт	37
Гурд вэ баласы	«—»	Н. Зија	38
Ашчы вэ Пишик	«—»	А. Шауг	39
Аслан вэ Агчаганад	«—»	А. Шауг	40
Ағач	«—»	Н. Зија	41
Газлар	«—»	А. Сәһһәт	42

4-чү КИТАБДАН

Сазандалар	«—»	А. Сәһһәт	44
Јарпаглар вэ көклөр	«—»	А. Шауг	45
Чәрпәләнк	«—»	Н. Зија	46
Гу гушу, Балыг вэ Хәрчәнк	«—»	Ә. Әлибәјли	47
Көлмәчә вэ Чај	«—»	Н. Зија	47
Тришканын халаты	«—»	А. Шауг	49
Чичәкләр	«—»	М. Сејидзадэ	49
Кәндли вэ Илан	«—»	М. Сејидзадэ	50
Мараг едән	«—»	А. Шауг	51
Шир овда	«—»	Н. Зија	52

5-чи КИТАБДАН

Демјанын шорбасы	«—»	А. Шауг	53
Сичан вэ Сичовул	«—»	Н. Зија	54
Сығырчын вэ Көјәрчин	«—»	М. Сејидзадэ	54
Даш вэ Бөчөк	«—»	Н. Зија	55
Мејмун вэ Күзкү	«—»	А. Шауг	57
Гүнү вэ Чобан	«—»	М. Сејидзадэ	57
Шир вэ Чанавар	«—»	Н. Зија	58
Аслан вэ Түлкү	«—»	М. Сејидзадэ	59
Булуд	«—»	Н. Зија	59
Бахт вэ Диләнчи	«—»	М. Сејидзадэ	60

6-чы КИТАБДАН

Гурд вэ чобанлар	«—»	Н. Зија	62
Гурд вэ Дурна	«—»	А. Шауг	62
Гарышга	«—»	Н. Зија	63
Түлкү вэ Үзүм	«—»	А. Шауг	64
Зәһмәткеш Ајы	«—»	А. Сәһһәт	65

7-чи КИТАБДАН

Донуз палыд алтында	«—»	А. Шауг	66
Илан вэ Гузу	«—»	М. Сејидзадэ	67
Бүлбүлләр	«—»	М. Сејидзадэ	67
Ики Ит	«—»	Н. Зија	68
Пишик вэ Бүлбүл	«—»	Н. Зија	71
Балыгларын рәгси	«—»	Н. Зија	72

8-чи КИТАБДАН

Полад Гылынч	«— — —»	h. Зија	74
Топлар вә Јелкәнләр	«— — —»	h. Зија	75
Ит вә Ат	«— — —»	М. Сејидзадә	77
Јапалаг вә Улаг	«— — —»	h. Зија	77
Гурд вә Пишик	«— — —»	А. Шаиг	78

9-чу КИТАБДАН

Чобан	«— — —»	h. Зија	80
Дәлә	«— — —»	h. Зија	81
Гурдлар вә Гојунлар	«— — —»	h. Зија	82
Гугу гушу вә Хоруз	«— — —»	h. Зија	83
Гејдләр вә шәрһләр			84

Рэссамы Л. Сидорова.
Бәди редактору Н. Рәһимов.
Техники редактору Л. Гарајева.
Корректору С. һагвердијева.

Јығылмаға верилмиш 9.03.88. Чапа имзаланмыш 3.08.88.
Кағыз форматы 60×84 1/16. Мәтбәә кағызы № 2. Әдәби гар-
нитур. Јүксәк чап үсулу. Шәрти ч/в 5,75. Рәнкли шәрти
ч/в 6,22. Учот нәшр в. 4,08. Тиражы 30 000. Сифариш № 100.

Гијмәти 25 гәп.

Азәрбајҗан ССР Девләг Нәшријат Полиграфія вә китаб
тичарәти Ишләри Комитәси.

«Кәнчлик» нәшријаты Бақы, һүсү һачыјев күчәси, 4.

3 №-ли Бақы китаб мәтбәәси. Бақы, Ә. Тағызадә күч. 4.

Издательство «Гянджлик» Баку, ул. Г. Гаджиева, 4.

Бакинская книжная типография № 3. Баку, ул. А. Таги-
заде 4.

Кичикјашлы мәктәблиләр үчүн

Иван Андреевич Крылов
ИЗБРАННЫЕ БАСНИ
(На азербайджанском языке)
Гянджлик. Баку. 1988

